

Karel Pacner

OSUDOVÉ OKAMŽIKY Československa

Osudové okamžiky Československa

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.nakladatelstviplus.cz
www.albatrosmedia.cz

Karel Pacner

Osudové okamžiky Československa – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA** a.s.

OSUDOVÉ
OKAMŽIKY
Československa

Karel Pacner

OSUDOVÉ
OKAMŽIKY
Československa

PLUS

© Karel Pacner, 2018

© ČTK (foto) / Zuzana Humpálová, Vít Korčák, Petr Mazanec,
Jana Noseková, Rostislav Novák, ullstein-author, Igor Zehl, 2018
Epilogue © Jaroslav Šedivý, 2018

ISBN tištěné verze 978-80-259-0871-6

ISBN e-knihy 978-80-259-0902-7 (1. zveřejnění, 2018)

Knihu věnuji památce své maminky Bedřišky Pacnerové (1912–2005),
která všechny tyto události prožila

VŽDYCKY ZŮSTÁVAJÍ OTAZNÍKY

Koncem srpna 1989, poté, co během protestů u příležitosti 21. výročí okupace Československa armádami Varšavské smlouvy v centru Prahy běsnili esenbáci a estébáci a zasahovali proti manifestantům, jsem se vsadil s přítelkyní MUDr. Renatou Schmiedbergerovou, že příští rok už budu moci napsat o osmašedesátém roce a sovětské okupaci pravdu. Natolik už jsem cítil, že komunistický režim se potácí a bude muset ustoupit. Sázku jsem vyhrál – a v *Mladé frontě* a souběžně i na *Svobodné Evropě* jsem už v létě 1990 uveřejnil příběh ze zákulisí příprav k přepadení Československa. Získal jsem pro něj unikátní svědectví některých tehdejších vysokých důstojníků československé armády včetně zástupce náčelníka Zpravodajské správy generálního štábu.

Krátce nato za mnou přišel šéfredaktor *Mladé fronty* Libor Ševčík s návrhem: „Nechtěl by ses podívat i do zákulisí listopadové revoluce?“ Měl jsem dojem, že je to zbytečné – všechno už bylo řečeno. Přesto jsem se pustil do sbírání podkladů – a užasl jsem, opravdu jsem nacházel kořeny i tohoto přelomu.

To mě přivedlo na myšlenku, abych rozebral i další klíčové okamžiky historie Československa, jejichž výklad komunističtí propagandisté pokřivili. Psal jsem tedy o neznámých stránkách bolševické revoluce v roce 1917, která nás tolik ovlivnila, o vzniku republiky v roce 1918 i o jejím rozpadu v letech 1938–1939, o Květnové revoluci 1945, o únorovém puči komunistů v roce 1948... Občas jsem objevil dosud neznámé skutečnosti, jako například v archivu ÚV KSČ uložený seznam důstojníků Sboru národní bezpečnosti, kvůli jejichž přeražení formálně vypukla vládní krize v únoru 1948.

Nikdy jsem se neohlížel na délku příběhu. O tom, zda z něho vznikne novinový seriál, anebo ho otiskneme pohromadě, se rozhodovalo, až když byl hotový. Nakonec jsem vždycky musel škrtnat. Jednou zazvonil telefon: „Pane redaktore, já jsem učitel z Moravy. Podle vašeho seriálu učím děti a dnešní noviny jsem nesehnal. Mohl byste mně poslat nové pokračování?“ Panu učiteli jsem poslal celý nezkrácený příběh. Uvědomil jsem si, že by z toho mohla být jednou kniha.

Postupem doby se vynořovaly nové a nové skutečnosti o historii Československa, zvláště pak od pětáctýřicátého roku. Na některé jsem přicházel i při sběru materiálů pro jiný projekt, kterým byla historie československých výzvědných služeb. Pro knižní podobu jsem většinu příběhů důkladně přepracoval, doplnil dalšími vzpomínkami a fakty a pokusil se všechny přelomové události zařadit i do širšího mezinárodního vývoje. Také jsem dopsal kapitulu poslední – o rozpadu Československa.

Měl jsem možnost rozšířit popis těchto událostí i o svědectví dalších lidí. Například od prezidenta Václava Havla jsem se dověděl o jeho podivuhodných setkáních s různými vyjednavači v letech 1988–1989 a o jeho prvních krocích

na Hradě. Svědci, kteří chtějí zůstat v anonymitě, zase vyprávěli o zákulisních jednáních nejvyšších československých komunistických činitelů během léta a podzimu 1989. Václav Klaus vysvětlil, co bylo pro něho během procesu rozpadu federace v roce 1992 nejtěžší a kde k tomu bral sílu. Zákulisí těchto vyjednávání mně přiblížil místopředseda ODS Miroslav Macek.

Bohužel u některých kritických okamžiků závažné otázky, na které neumí pamětníci ani historici odpovědět, zůstávají nezodpovězené. Zasněžení účastníci mlčí, a vzbuzují tak všechny možné dohady. Ovšem když se podíváme do historie jiných zemí, vidíme, že i u jejich klíčových událostí přetrvávají mnohé nerozluštěné rébusy.

Pro čtvrté vydání jsem rukopis znovu přečetl, opravil chyby, doplnil některé aktuální údaje a nově zjištěná fakta, dotahoval myšlenky a domýšlel souvislosti.

Za tři desetiletí vyšly o většině těchto kritických okamžiků Československa jak důkladné monografie historiků, tak memoáry účastníků. Přesto doufám, že i tento pohled na události si najde své čtenáře. A že jim poslouží k hlubšímu zamyšlení.

K. P., leden 2018

Prolog k 20. století

BOLŠEVICKÁ REVOLUCE ZA NĚMECKÉ MARKY

Je úterý 24. října roku 1917 podle starého juliánského kalendáře, který v Rusku tehdy ještě platil, anebo 6. listopadu dle kalendáře gregoriánského, podle něhož žije Evropa i Amerika. Za ranního úsvitu obsazují junkeři – posluchači důstojnických škol – tiskárnu bolševického listu *Rabočij puť* v Petrohradě. A hledají také Lenina. Dělníci, kteří jdou právě do práce, na ně hned upozorňují petrohradský městský sovět a tento výbor do tiskárny posílá oddíl vojáků ve službách revoluce, aby útočníky vytlačil. Právě začal nový, bolševický převrat – za německé marky.

Bolševici ustavují v paláci Smolném vojenský štáb a nařizují svým oddílům pohotovost. Před polednem žádá premiér Alexandr Kerenskij členy nedávno ustaveného Prozatímního sovětu Ruské republiky, kterému říkají „předparlament“, o podporu.

Avšak bolševická vojska mají převahu. Vyhánějí junkery z petrohradské telegrafní a telefonní centrály a rovněž zabrání vládním ženistům podminovat mosty přes řeku Něvu. V podvečer bolševici zdvihají mosty – aby nemohla přijít Kerenskému na pomoc další vojska. Premiér o ně telefonicky žádá hlavní štáb armády v Mogilevu, avšak marně. V okolí metropole není jediný pluk, jehož mužstvo by bolševici svou agitací nerozložili. „Předparlament“ volí „výbor veřejného blaha“, který má řídit potlačení revolty. Tramvaje jezdí jenom po jednom břehu.

V Zimním paláci, kde sídlí vláda, se zabarikádovalo na 1 800 obránců – junkerů, kozáků, 130 vojaček a 40 invalidních nositelů *Svatojiřského kříže*. Vede je plukovník Osvald von Prüssnitz. Na Palácovém náměstí před sídlem vlády zaujímá bojové postavení dělostřelecká baterie rudých. Křížník *Aurora* odplul v noci po Něvě do centra města.

Pozdě v noci přichází bolševický vůdce Vladimír Lenin v šedivé paruce a s přilepeným plnovousem do Smolného. V paláci ho nikdo nečeká – všichni mu vzkazovali, aby zůstal dál v ilegálním bytě. Vůdce hned začíná hystericky vykřikovat na své věrné: „Okamžitě zaútočte na Zimní palác!“

Dlouze mu vysvětlují, že takový útok není jednoduchý, že se musí důkladně připravit... A co kdyby Vladimír Iljič napsal provolání k lidem? Lenin, který umí dělat revoluci nejlíp od psacího stolu, poslechl.

Ve středu v poledne 25. října čili 7. listopadu vysílá radiotelegrafista *Aurory* výzvu *K občanům Ruska*. „Byla svržena Prozatímní vláda a moc převzal vojenský revoluční výbor jako orgán petrohradského sovětu,“ tvrdí v ní Lenin lživě. „Nabízíme mír, zrušíme vlastnictví půdy statkářů, zavedeme dělnickou kontrolu nad výrobou a vytvoříme sovětskou armádu.“

Premiér Kerenskij chce odjet z Petrohradu do Mogileva pro posily, nemůže však najít řidiče od vládních vozů. Nakonec mu půjčuje auto americký diplomat.

Lenin se opájí myšlenkou, že ruská revoluce podnítl revoluční hnutí v celé

*Lenin uměl revoluci
dělat nejlépe
od psacího stolu.
Převrat si představoval
jako dílo dobře
organizovaného
hloučku.*

Evropě. K večeru potkává americký komunistický novinář John Reed teoretika marxismu Davida Rjazanova a Lva Kameněva, který se narodil jako Rosenfeld. Oba patří mezi ty členy bolševického vedení, kteří posuzují situaci realisticky. Rjazanov Lenina kritizuje: „Vždyť je to šílenství! Evropští dělníci se ani nepohnou!“

Bolševici nejdřív obsazují Mariinský palác, ve kterém zasedal „předparlament“ a toto shromáždění ihned rozpouštějí. K ničemu je nepotřebují. Hned nato začínají obkličovat Zimní palác. Už dřív ho opustili dělostřelci a rovněž kozáci, kteří se dokonce označili za neutrální.

Město dál žije pokojným životem. Lidé nakupují v obchodech, navštěvují restaurace a divadla, v továrnách se pracuje, jezdí tramvaje. Když okolo šesté hodiny večer uzavírají bolševičtí ozbrojenci neprostupný kruh okolo Zimního paláce, slavný pěvec Fjodor Šaljapin se líčí na představení *Dona Carlose*. Za bolševiky se ponejvíc bili námořníci a vojáci, přičemž vojáky byli prostí vesničané, zato rudých gardistů, tedy ozbrojených dělníků, přišlo velmi málo.

„Vzdejte se!“ vyzývají bolševici před Zimním palácem vládu. Nikdo neodpovídá.

Ve 21.45 hodin vystřeluje *Aurora* jeden slepý náboj. To je povel k útoku. První povstalci pronikají do paláce, ale tam na ně číhají junkeři a vojačky.

Na palác začínají střílet děla z Petropavlovské pevnosti. Po této zastrahující palbě, která nezpůsobila mnoho škod, se rudí námořníci dostávají do paláce po zadním schodišti.

Prüssnitz čeká na čerstvé síly. „Když plukovník viděl, že posily nepřicházejí, dohodl se s bolševiky a kolem osmé hodiny večer Praporčickou školu Severního frontu z paláce stáhl,“ uvádí skupina ruských historiků pod vedením

Andreje Zubova v *Dějínách Ruska 20. století*. „Šestadvacet přeživších dobrovolnic převlékl za junkery a odvedl je s sebou.“

Začíná boj muž proti muži a muž proti ženě. Po jedné hodině v noci zajímají bolševici v zasedacím sále vyděšené ministry.

Z osmi tisíc útočníků zahynulo šest mužů, zato obránci dopadli lépe, mají jenom tři raněné junkery. V paláci se vysypala okna a opadala omítka. Když našli vítězové ve sklepích ohromné zásoby lahví vína, opili se.

„Skutečnost však byla podstatně děsivější,“ tvrdí ruští historici. „Opilí útočníci rozhodně nebyli nijak mírumilovní. Junkery a invalidy vojáci mlátili, některé zabili, dobrovolnice skupinově znásilňovali a pak je odstřelovali. Po celém středu města rachotily kulometné dávky a zaznívaly jednotlivé výstřely.“

Také vojáci, kteří měli opilce vystřídat, se opili a chovali se jako divoká zvěř. Při lidových převratech s málo výraznými vůdci nic neobvyklého.

Akci, kterou nazval po deseti letech Josef Stalin honosně Velká říjnová socialistická revoluce, proběhla, aniž by vzbudila větší pozornost petrohradské veřejnosti. I na místní burze se obchoduje čile dál, bez otřesů. To byla podivuhodná slepota. Přitom moc přebírá málo známá politická strana s nepatrným počtem členů. Ze 180 milionů obyvatel Ruska se k ní v únoru hlásilo pouhých 22 tisíc lidí.

„Uchvácení moci se událo doslovně způsobem, který doporučoval francouzský revolucionář Auguste Blanqui,“ upozornil český historik Jan Slavík. „Lenin i Blanqui si představovali sociální převrat jako dílo organizovaného hloučku, získavšího na svou stranu lid... Byl to Bedřich Engels, jenž předpověděl, že všude tam, kde by se k moci dostala organizace nepatrné skupiny lidí, neodvratně musí vzniknout vláda despotická, udržující se násilím a terorem.“

Rozhodnutí o návratu

Odpor ruské inteligence a části dělníků vůči carismu koncem 19. století intenzivněl. Pokračoval i za Velké války, jak se říkalo první světové válce. Někteří odpůrci začínali být zoufalí a patřil mezi ně i malý holohlavý sedmačtyřicátník Vladimír Uljanov, který přijal revoluční pseudonym Lenin. V lednu 1917 se v Curychu, kde právě pobýval v emigraci, svěřil skupině mladých revolucionářů: „My, příslušníci starší generace, se možná nedožijeme rozhodující bitvy nadcházející revoluce.“ Jeho souputník Lev Trockij, právě vyhoštěný z Francie, se přestěhoval do USA...

Zpráva o svržení cara a nastolení občanské vlády v Rusku na jaře 1917 emigranty šokovala. V podvečer 19. března 1917 se v jedné curyšské kavárně sešli bolševici, menševici, eseri, prostě všichni ruští revolucionáři. V Petrohradě

propukla demokratická revoluce, která svrhla nenáviděného cara – a bez nich, bez lidí, kteří proti samoděržaví celý život bojovali! Byl to krvavý převrat – nejméně 169 lidí, hlavně žen, prý vojáci při jedné hladové demonstraci zastřelili. Emigranti se shodli: Teď se musíme vrátit do Ruska a revoluci dovršit! Ale jak to udělat, když mezi neutrálním Švýcarskem a domovem leží válečná fronta?

Vyjednávání s anglickými úřady o průjezd Velkou Británií a Norskem skončilo neúspěšně. Nový ruský ministr zahraničí Pavel Miljukov totiž předal spojeneckým vládám seznam politických emigrantů, kteří se nesmějí vrátit domů. Nabízela se jiná možnost, na první pohled fantastická. „Přijmeme německou nabídku a přejedeme Německo v uzavřeném železničním vagonu do Dánska a odtud přes Švédsko do Ruska,“ navrhl menševik Julius Martov, který schůzku svolal.

Debata probíhala bouřlivě. Vždyť je to šilenství! Jet přes Německo, které válčí s Ruskem, může ruské sociální demokraty v očích západních sociálních demokratů zdiskreditovat. To je paktování s nepřítelem! Navíc nový ruský ministr spravedlnosti Kerenskij oznámil, že každého emigranta, který použije služeb Němců k návratu, doma odsoudí jako zrádce.

Máme však na vybranou nějakou jinou cestu? Nemáme! Emigranti, kteří se po léta vyžívali ve vzájemných půtkách a osočování, se najednou vzácně shodují. I na ten skandál, kdy se bolševici před válkou snažili menševikům ukrást společnou sociálnědemokratickou pokladnu, už všichni raději zapomněli. Pojedeme přes Německo! A co nejdřív!

Výjimečně souhlasí i Uljanov-Lenin. Bolševický vůdce bývá při diskusích nesnášenlivý a netolerantní vůči názorům ostatních, dává najevo, že jenom on má pravdu.

„Moci se ujali buržousti, kteří chtějí dál pokračovat v nesmyslné válce, a my jim to musíme překazit!“ vykřikoval Lenin. „Uděláme revoluci socialistickou, ke které se na celém světě přidá proletariát navlečený do uniforem!“

Když se tento salonní revolucionář vrátil večer domů do skromného podnájmů u jednoho curyšského příštípkáře, vyprávěl o plánované cestě manželce Naděždě Krupské. Jistě, v Rusku nás mohou strčit do vězení anebo poslat do vyhnanství, ale zkusíme to!

Potom usedá ke stolu, aby tuto novinu svěřil krásné Francouzce Innesse Armandové, která poblouzněně hledá sociální spravedlnost v bolševickém učení a boji. Armandová se s Leninem seznámila v roce 1907 a postupem času se stala jeho důvěrníci a jedinou ženou, o níž se tvrdí, že byla i jeho milenkou.

„Cestou se zastavíme v Kodani u soudruha Alexandra Helphanda-»Parvuse«,“ píše Lenin Armandové. U tohoto sociálního demokrata našel v září 1900 v Mnichově útulek, když se vracel ze tříletého vyhnanství na Sibiři a s malou skupinou radikálních sociálních demokratů se rozhodl, že v emigraci připraví podmínky pro ruskou revoluci. „Parvus“ mu opatřil starý rozmnožovací stroj,

Únorová revoluce. Pohřeb více než 150 osob zabitých carskými ozbrojenými silami 11. března 1917 v Petrohradě během protiválečných demonstrací

na němž Lenin vytiskl první číslo svého časopisu *Iskra* (*Jiskra*), a to pak sociálnědemokratický nakladatel H. Dietz pašoval do Ruska.

Avšak o tom, že přes zbohatlíka Helphanda, syna židovského řemeslníka, autora teorie permanentní socialistické revoluce, od níž už dávno zběhl, dostává peníze od Němců na stranickou činnost, se Lenin Armandové nezmiňuje. To zůstává tajemstvím, o němž ví pouze několik nejspolehlivějších soudruhů.

Plán o jedenácti bodech

Teprve v padesátých letech 20. století dostali západní historici možnost odkrýt podivuhodné zákulisí bolševické revoluce. Průkopnickou práci v tomto směru vykonal český exulant Zbyněk Zeman z Oxfordské univerzity. Když skončil v roce 1955 studia historie na St. Anthony's College, našel si zaměstnání u vládní agentury. Spolu s dalšími britskými, americkými a francouzskými historiky studoval na zámku Whaddon Hall nedaleko Oxfordu archiv berlínského ministerstva zahraničí – dokumenty o celkové hmotnosti 400 tun. Ve volném čase, po večerech a o víkendech, neměl co dělat. Rozhodl se, že se pokusí vyhledat spisy, které by ukazovaly na kontakty ruské levicové emigrace s Němci během první světové války. Dosud o nich kolovaly jenom pověsti. Postupně našel pozoruhodné dokumenty, nechal je přeložit do angličtiny a v roce 1958 je pod názvem *Germany and the Revolution in Russia 1915–1918* zveřejnil.

Zatímco západní historici a politici tento soubor telegramů, hlášení a memorand vysoce ocenili, komunisté a někteří levičáci ho ostře napadli. To je ovšem pochopitelné. „Když jsem se nad tím zamýšlel, uvědomil jsem si, že se dotkly nejen ruské revoluce, ale revolucí obecně – jestli se dá revoluce manipulovat zvenku,“ říkal mně po letech Zeman. „Všichni revolucionáři po každé tvrdí: my jsme se dostali k moci proto, že to národ chtěl. Jakmile tuto představu jenom trochu zpochybníte, zvláště pak u bolševického zvratu, pak se na vás revolucionáři a jejich spojenci vrhnou.“

Německá vláda a generalita původně nepočítaly s tím, že by Rusko vázalo ve válce po boku západních spojenců tolik císařských sil – car Mikuláš II. a vlivní dvořané byli přece germanofilové. Moderního přezbrojení a zvýšení stavů na 1,5 milionu mužů měla carská armáda dosáhnout až v roce 1917. Obrovské sociální kontrasty dávaly navíc tušit, že by válka mohla přinést hlad, bídu a morální rozklad. Přesto však nátlak Anglie a zvláště Francie přiměl Rusko v létě 1914 k rozsáhlé mobilizaci. A Berlín vyhlásil Petrohradu nepřátelství. Němečtí statkáři a průmyslníci se totiž obávali, že díky reformám, které zavedl zavražděný premiér Petr Stolypin, by jim mohlo hospodářství carské říše konkurovat na zahraničních trzích. A tím by se zvyšovala i politická a vojenská váha Petrohradu.

Britský historik ruského původu George Katkov se domnívá, že únorovou revoluci podnítili západoevropští svobodní zednáři. Když Alexandr Kerenskij svrhl cara stále víc nakloněného císařskému Německu, hrozilo nebezpečí, že Rusko zůstane ve válce. Proto Němci udělali všechno pro to, aby se vlády zmocnili bolševici. A právě tato druhá ruská revoluce, vedená Leninem a Trockým, by se bez milionů zlatých marek neuskutečnila.

Rovněž Trockij, který se vrátil z USA do Ruska na jaře 1917, byl vybaven penězi na financování revoluce. Bankéři z Wall Streetu měli na přeměně zachtělého carismu v normální demokratický stát zájem a o komunistech moc nevěděli. Podle Johna Schiffa věnoval například jeho děda bankéř na ruskou revoluci 20 milionů dolarů.

Od začátku si německé ministerstvo zahraničí uvědomovalo, že by mohlo sílu Ruska podlomit využitím národnostních sporů i požadavků na samostatnost, které zaznívaly od Finů, Poláků, Ukrajinců, Kavkazanů a Baltů. Článek levicového liberála Helmutha von Gerlacha v listě *Welt am Montag* 17. srpna 1914, dva týdny po otevření východní fronty, to jenom veřejně připomněl.

Začátkem září přinutila velká ruská ofenziva ve Východním Prusku Němce, aby útok na Paříž, od něhož si tolik slibovali, zastavili. Proto 17. listopadu 1914 navrhl státní podtajemník ministerstva zahraničí Arthur Zimmermann: Měli bychom uvažovat o uzavření separátního míru na jedné frontě – buď s Petrohradem, nebo s Paříží. Vzhledem k vření v carské říši přichází v úvahu spíš Rusko.

Tyto úvahy nakonec vedly generální štáb ke zřízení zvláštní politické sekce, kterou zpočátku řídil legační rada Rudolf Nadolny a později kapitán Ernst von Hülsen. Nadolny poslal své lidi do zajateckých táborů, aby nově příchozí Rusy zpovídali o poměrech u nich doma. A Zimmermann dal příkaz vyslancům v neutrálních zemích, aby zjišťovali názory ruských emigrantů a podporovali je. Během roku 1915 se začaly tyto styky úspěšně rozvíjet.

Německé vyslanectví v Bernu navštěvovalo i několik bolševiků – především Estonci Alexandr Kesküla a Arthur Siefeldt. Siefeldtovým prostřednictvím poslal vyslanec Konrad von Romberg několik tisíc marek také panu Uljanovovi.

Na podzim 1914 dostal Berlín od vyslance barona Hanse von Wangenheima z tureckého Cařihradu (dnes Istanbul) pozoruhodnou zprávu: Zdejší ruští emigranti chtějí vyprovokovat povstání několika národností na Krymu a na Kavkazu. Mezitím se o tom dověděla vláda Osmanské říše, která požádala Němce, aby s akcí počkali, dokud nepřipraví svá vojska k útoku na carskou říši. Ale když v listopadu vpadli Turci do Íránu a odtamtud do Ruska a potom zamířili do Sýrie a Egypta, potýkaly se jejich armády s neúspěchy.

„Carské Rusko mohou porazit pruské bajonety a ruské dělnické pěsti,“ tvrdil osmačtyřicetiletý Helphand 9. ledna 1915 na schůzce s Wangenheimem v Cařihradu. Byl to právě on, kdo chtěl zorganizovat nepokoje na Krymu a na Kavkaze. I když se Helphand stal bohatým podnikatelem s nemalým vlivem na osmanskou vládu, pořád v nitru zůstal sociálním demokratem. Teď jménem této strany navrhoval císařské vládě spojenectví. Argumentoval: „Naše zájmy jsou shodné – svrhnout carskou vládu! Rusko zůstane pro Německo nebezpečné tak dlouho, dokud z něj nevytvoříme několik jednotlivých států. Musím však menševiky s bolševiky sjednotit ke společné akci. A k tomu potřebuju hodně peněz!“

Vyslanec informoval Berlín telegramem číslo 79: Helphand je dnes „naprosto proněmecký“. Právě odjíždí do Vídně a měli bychom ho pozvat k jednáním do Berlína. „Podle jeho názoru se musí jednat rychle, aby noví ruští rekruti, kteří se objeví na frontě, už byli infikováni.“

V Berlíně se s Helphandem setkal úředník kancléřství Kurt Riezler. Dohodli se. Jeden z bodů smlouvy zněl: „Finanční podpora sociálnědemokratické ruské většinové skupině – bolševikům –, která vede všemi prostředky boj proti carské vládě. S vůdci strany, kteří žijí ve Švýcarsku, bude jednáno.“

Helphand dostal zvláštní pas, který ho opravňoval k volnému pohybu po celém Německu. První záznam o výplatě, a to „dvou milionů marek na podporu ruské revoluční propagandy“ z císařské státní pokladny, pochází ze 7. března 1915.

Začátkem března poslal Helphand do Berlína obsáhlý plán destabilizace. „V Rusku se připravují masové politické stávkové akce, které by měly začít na jaře, pod heslem »Svobodu a mír«... Úkol může být splněn pouze pod vedením ruských

sociálních demokratů. Radikální křídlo této strany už začalo pracovat, ale je nezbytné, aby se k němu přidala umírněná menšina... Avšak před dvěma týdny jejich vůdce (radikálů – pozn. KP) Lenin sám otevřel otázku spojení s menšinou.“ Ovšem ke zničení samoděržaví musí přispět rovněž polští, litevští a finští sociální demokraté, Židovská legie, ukrajinská Spilka a národy toužící po osamostatnění – „Parvus“ všem přidělil úkoly.

Tajnými kanály

Tomu, že by ruští revolucionáři byli sami schopni rozbít carskou říši, Helphand příliš nevěřil. Proto postupně vytvořil z obchodních zástupců své exportní firmy vlastní síť agentů od Sofie a Budapešti až po Kodaň a Stockholm – ta by měla destabilizaci samoděržaví zajistit.

Koncem května 1915 navštívil Helphand Švýcarsko. S Leninem se setkal v jedné hospůdce v Bernu, později odešli debatovat do soukromí. Mluvili o Rusku, Helphand ukázal dávnému spolubojovníkovi svůj plán. Peníze prý bolševický vůdce odmítl: „Taková nabídka mě rozhořčuje!“

Lenin byl opatrný. Věděl, že ho sleduje kapitán carské tajné policie Boris Lištovskij, stejně jako soukromý detektiv Henry Bint, kterého si najali jeho političtí protivníci.

Helphand se usadil v dánské Kodani a Lenin se přestěhoval do Curychu. Brzy začala pendlovat mezi bolševickými vůdci na straně jedné a Helphandem i Berlínem na straně druhé řada spojek. Udržovali tedy jenom nepřímé kontakty. Hlavním prostředníkem se stal polský socialista Karel Radek. V létě pak poslal Lenin svého důvěrníka Jakoba Fürstenberga-Ganěckího či Haneckiho, polského člena ústředního výboru strany, do Dánska. Ganěcki, který měl dobrodružnou povahu a občas používal i krycí jména Borel, Hendriczek a Nikolaj, se stal ředitelem Helphandovy firmy v Kodani. A marky od Němců určené na revoluční propagandu posílal do Švýcarska.

„Třebaže peníze byly pro Lenina důležité, manipulaci s nimi nechával na stockholmské kanceláři,“ konstatoval Zeman. „Tam se tím zabývali jeho důvěrníci Radek a Ganěcki. Přísun financí z Berlína velmi rafinovaně zprostředkoval Helphand. Dokonce kvůli tomu založil několik krycích firem. Myslím, že byl v tomto směru průkopníkem.“

Proč tak složité styky? Zřejmě z několika důvodů.

Předně ochladly styky mezi Helphandem a Leninem, protože velkopodnikatel začínal mít k činnosti tohoto exilového profesionálního revolucionáře výhrady. A všichni byli ostražití, zkušenosti z dřívější tajné činnosti je poučily o riziku. „Mimoto »Parvus« stejně jako jeho němečtí protektoři dobře věděl, že carská ochranka infiltrovala bolševickou stranu, a byl proto velice opatrný, než

aby se tímto způsobem nechal zkompromitovat," uvedl Katkov. „Ale existovala spousta kanálů, jimiž posílali peníze na organizování stávek a demonstrací.“

Němci měli svou síť agentů, kterou řídil ze Stockholmu Adolf Steinwachs. Další pavučinu vytvořil Helphand. Jejich kurýři pašovali do Ruska jak peníze, tak protiválečné letáky a noviny – vlastní, bolševické, menševické i jiné. Tyhle tiskoviny v carské říši četli zanícení socialističtí a sociálnědemokratičtí agitátoři, kteří pak jejich myšlenky šířili mezi negramotnými dělníky v továrnách a mužiky ve vojenských uniformách. „Máme jasné důkazy, že jitření v metropoli v roce 1916 vyvolal a podporoval »Parvus« a jeho organizace," zdůraznil Katkov.

Lenin mezitím několikrát veřejně utvrdil Němce ve svém odhodlání podepsat mír. Bez ohledu na to, že ostatní skupiny ruských socialistů s ním nesouhlasily.

V prosinci oznámil Helphand německému vyslanci v Kodani hraběti Ulrichu von Brockdorff-Rantzauovi, že k úplné přípravě ruské revoluce potřebuje 20 milionů rublů. Berlín to považoval za fantazii. Nakonec mu poslal pouze jeden milion. Nicméně velkými sumami financoval také další protivníky carské vlády. Například Kesküla dostával k udržení spojení Lenina s jeho agenty v Rusku 20 tisíc marek měsíčně, jak vyplývá ze zprávy z května 1916.

Rok 1915 byl pro Německo a jeho spojence úspěšný. Nepřítel se na žádné frontě výrazně neprosadil, spíš naopak. V září vznikl Čtyřspolek – pakt Německa, Rakousko-Uherska, Bulharska a Turecka proti státům Dohody, tedy proti Francii, Velké Británii a Rusku.

Berlín rozehrál podvratnou hru i v dalších zemích. Bývalý britský diplomat Roger Casemat usiloval za pomoci Německa o odtržení Irsku od Velké Británie, ale byl zatčen a v létě 1916 skončil jako zrádce na popravišti. Ve Francii zase

*Poslanci
Dumy
s ozbrojenou
ochranou*

proněmecky orientovaný Joseph Caillaux hlásal na jaře 1917 mír s Německem na úkor Velké Británie, ale nástup nového premiéra Georgese Clemenceaua k moci jeho snahy zabrzdil.

Císařské Německo se proto muselo zaměřit na nejslabší článek Dohody – na carské Rusko. Pouze v roce 1916 investovalo osm milionů marek na „podporu revoluční propagandy v Rusku“. Zjistili to reportéři německého časopisu *Stern*, kteří po rozpadu SSSR nahlédli v roce 1993 v Moskvě do dosud přísně utajovaného svazku materiálů V. I. Lenina číslo 4–3–12 v archivu bývalého ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu.

Není pravda, že bolševici patřili k nejpočetnějším skupinám emigrantů, jak se snažil komunistický režim v minulosti namluvit světu. Ostatně Lenin o to ani neusiloval.

„V Rusku neměl skutečné zázemí,“ tvrdí Paul Johnson v *Dějínách 20. století*. „Také se je nikdy nepokoušel vytvořit. Soustředil se výhradně na vybudování malé organizace desperátských vzdělanců a polovzdělanců, které mohl dokonale ovládat. Mezi selským lidem neměl podporu vůbec. Jen jediný člen bolševické elity pocházel z rolnického prostředí. Lenin měl několik stoupenců mezi nekvalifikovanými dělníky. Kvalifikovaní dělníci a v podstatě všichni členové odborů patřili – pokud vůbec měli nějakou politickou příslušnost – k menševikům. To nepřekvapovalo. Leninova neústupnost zahнала všechny nejschopnější socialisty do menševického tábora. Ovšem jemu to vyhovovalo: snáze mohl vycvičit zbývající, aby ho bez odmluvy poslouchali, až přijde čas.“

„Bolševici hráli v emigraci velmi malou roli,“ potvrdil rovněž český historik Zdeněk Sládek. „I menševici byli početnější. Nejvíce členů měli esei – sociální revolucionáři. Dělení sociálních demokratů na bolševiky a menševiky vzniklo v roce 1902, ale jeho původní význam se přežil. Bolševici, kteří se oficiálně nazvali Sociálnědemokratickou dělnickou stranou Ruska (bolševiků), se stali malou disciplinovanou sektou, která hlásala násilnou revoluci. Naproti tomu menševici ve shodě se západními sociálními demokraty počítali s umírněným vývojem. Mnozí emigranti pracovali. Část, zvláště pak bolševici, se spíš věnovala revoluční činnosti.“

Tito revolucionáři žili před válkou z peněz, které přicházely od bohatých domácích mecenášů. Jejich přisun často zprostředkoval spisovatel Maxim Gorkij. Proč jim ruští měšťané a šlechtici posílali peníze? Možná, že měli černé svědomí. Možná, že to souviselo s mesiášstvím, které prolínalo celým ruským životem. Další prostředky pocházely z bankovních loupeží, které řídili bolševici Josef Džugašvili zvaný Stalin či Koba a Semjon Ter-Petrosjan. Tento způsob získávání peněz menševici odsuzovali.

Lenin byl geniální demagog a intrikán s diktátorskými sklony. „Vlastní Leninova osobnost má rysy ruského šlechtice,“ napsal český historik Jan Slavík, který se mezi oběma světovými válkami věnoval Rusku. Totéž konstatovali

nezávisle na sobě i T. G. Masaryk a Maxim Gorkij. „Miloval lidi, ale jenom lidi budoucnosti. Také jim je Lenin svým jednáním barin – šlechtic, který se ne-trápí otázkou, co smí a co nesmí dělat s ruskými sedláky,“ konstatoval Slavík.

Ostatně, jak v roce 1994 upozornil ruský historik generál Dmitrij Volkogonov, na svých suplikách carským úřadům se mladý muž podepisoval „šlechtic Uljanov“, neboť jeho otec si vysloužil hodnost státního rady, což v armádě odpovídalo hodnosti generála, a s tím i šlechtický titul. Jeho dědeček z matčiny strany byl židovský obchodník ze Švédska. Jeho matka, vychovaná v tradičním německém duchu, mluvila plyně rusky, německy, francouzsky a anglicky. Jeho babička z otcovy strany byla mongolsko-kalmyckého původu. Otec byl nadaný fyzik a matematik i organizátor školství.

Rodina Uljanovových žila šťastně a v přepychu, obklopená houfem sloužících. Ve škole proslul Voloda Uljanov jako nepřístupný samotář. Kamarády neměl, ani je nehledal, uznával jen své názory a kritiku své osoby bral jako urážku.

Proti vládě se vzbouřil, když v roce 1887 pověsili jeho bratra Alexandra, který se účastnil neúspěšného atentátu na cara. A stejně jako on se nechal inspirovat myšlenkami teroristické organizace Lidová svoboda (*Narodnaja volja*). Po demonstraci studentů v Kazani ho vyloučili ze všech škol. Později v Petrohradě navázal styky s marxistickými kroužky, musel odejít do vyhnanství na Sibiři a v emigraci se křikem a intrikami vyšvihl mezi předáky sociální demokracie. Po odchodu umírněného křídla, menševiků, se stal vůdcem nesmiřitelných radikálů – bolševiků.

Velice nelichotivě se o něm vyjádřila německá marxistka Rosa Luxemburgová: „Ruské »ego« rozdrčené na prach carským absolutismem se znovu objevilo jako »ego« ruského revolucionáře. Stojí na hlavě a prohlašuje se opět mocným skutečnovatelem dějin.“ Anatolij Lunačarskij, později první sovětský lidový komisař (ministr) kultury, nazval Lenina „nebezpečným a cynickým dobrodruhem“.

Rezidentovo hlášení

Když 6. dubna 1917 vyhlásily USA válku Německu, potřeboval Berlín co nejdříve uzavřít mír na východě. Lenin nemohl uvěřit tomu, že jim Berlín skutečně zaručil volný průjezd do Ruska. V neděli 8. dubna telefonoval na americké vyslanectví v Bernu. Chtěl se setkat s americkým diplomatem, nejlépe hned. Mladý Allen Dulles se těšil na tenis s jednou dívkou. „Přijďte zítra,“ navrhl mu. „Ale to už budu pryč,“ odpověděl Rus a zavěsil.

Později si Dulles, budoucí šéf americké Ústřední zpravodajské služby (*Central Intelligence Agency – CIA*), uvědomil, že odmítl schůzku s vůdcem

*Princ Georgij Lvov,
předseda Prozatímní
vlády od 15. března
do 5. července 1917*

bolševické strany Leninem. Co by se stalo, kdyby se Rus s Američanem sešel? Těžko domýšlet, nakolik by to mohlo změnit dějiny.

Druhý den, na Velikonoční pondělí 9. dubna, nastoupilo dvaatřicet ruských revolucionářů v Curychu do vagonu, který je měl dopravit přes Německo domů. Před lidmi na nádraží si koupili jízdenky – aby nikdo nemohl tvrdit, že je Němci převezli zadarmo; ve skutečnosti na ně dostali peníze právě z Berlína. Emigranty doprovázel tajemník švýcarské sociální demokracie Fritz Platten. Jela s nimi i Armandová.

Tuto neobvyklou cestu pomáhal organizovat nejen Platten, ale také někteří další funkcionáři sociální demokracie ze Švýcarska, Německa, Francie a Švédska. Když se akce prozradila, sociálně demokratičtí vůdcové ji odsoudili.

Kdyby se s námi přišel na nádraží rozloučit francouzský spisovatel Romain Rolland, který má velký vliv, jistě by to nepříznivý dojem zahladilo – uvažoval tehdy Lenin. Avšak velký pacifista Rolland odmítl. Socialistovi Henrimu Guibeauxovi, který za ním přišel, aby to vyjednal, řekl: „Jestli máte na Lenina vliv, tak ho od cesty přes Německo odvráťte. Způsobí tím mírovému hnutí velkou škodu.“

Jenže vůdce bolševiků se zviklat nenechal. Ještě však přesně nevěděl, jak se domů dostanou, neboť Švédové odmítali udělit Rusům průjezdní víza. Intenzivní vyjednávání německých diplomatů a sociálních demokratů s vládou ve Stockholmu nevedlo k úspěchu. Podle zápisu z německého vrchního

velitelství ze 12. dubna císař Vilém II. dokonce uvažoval o tom, že v nejhorším případě otevřou německá vojska pro vracející se emigranty volný průchod linií fronty. Mezitím ale Švédsko 10. dubna s vízy souhlasilo.

Během cesty, 12. dubna, psal Lenin Helphandovi a Ganěckému lítostivý dopis: „Drazí přátelé, dosud jsme od vás nic nedostali, ani dopisy, ani balíky, ani peníze.“ Netušil, že Gustav Mayer, který jim dělal spojku, se opozdil kvůli chřipce.

Vagon s bolševiky nebyl zaplombovaný, jak se traduje, ale měl právo ex-territoriality a na německém území ho střežili vojáci pod velením důstojníků zpravodajské služby. Ve švédské metropoli na Lenina čekali Ganěcki a Radek s radostnou zprávou: Od Němců jsme dostali pět milionů marek na další agitaci.

Třebaže se chtěl ruský revolucionář původně setkat s Helphandem osobně, nakonec to odvolal. Uvědomil si, že by se tím kompromitoval. Volkogonov to komentoval velmi ostře: „To nepřekvapuje; Jakmile »Parvus« splnil svůj úkol, Lenin ho s opovržením odepsal.“

Lenin nebyl agentem, který by podepsal nějakou úmluvu o spolupráci s německou tajnou službou – žádné doklady o tom se nenašly. Byl politikem bez skrupulí, to je přesnější vyjádření. Peníze bral od kohokoli – a slíbil mu za ně cokoli.

Když 16. dubna ráno překročil vlak s bolševickými emigranty ruskou hranici, nečekali na ně policisté se zatykači, jak se mnozí obávali, nýbrž soudruzi z Petrohradu s kyticí květů pro Lenina. Byla mezi nimi i Leninova sestra Marija Uljanovová. Jakmile vešli do vagonu, vůdce si vůbec nikoho nevšímal a nasupeně přistoupil ke Kameněvovi: „Co to píšete v *Pravdě*? Přečetli jsme si několik posledních čísel a pořádně vám za ně musíme vynadat!“

Lev Kameněv, Josef Stalin a poslanec Matvěj Muranov se vrátili koncem března ze sibiřského vyhnanství. Hned nastoupili v redakci *Pravdy*. Kameněv, který se chopil jejího vedení, podporoval vládu a obrannou válku proti Německu: „Bylo by politickou chybou vznášet už nyní otázku změny Prozatímní vlády...“ A 23. března zase vlastenecky upozorňoval: „Nikoli, ruský lid bude stát pevně na svém místě, odpovídaje na kulku kulkou, na granát granátem...“

Lenin začal Kameněvovy články a celou politickou orientaci bolševické strany arogantně kritizovat. Svě spolustraníky tím šokoval – netušili, že ho Němci uplatili, aby s nimi Rusko ukončilo válku.

Po příjezdu do Petrohradu promluvil vůdce navrátilců k davu, který se shromáždil před Finským nádražím. Jeho projev mnohé diváky zmrazil. Lenin odmítal politiku sovětů, zavrhl i nastupující demokracii, protože podle něj nedokáže nastolit všeobecný mír. „Loupeživá imperialistická vláda rozpoutá občanskou válku v celé Evropě,“ hřímal. „Není daleko doba, kdy na výzvu našeho soudruha Liebkechta obrátí národové zbraň proti svým kapitalistickým

vykořisťovatelům... V Německu všechno vře... Ruská revoluce, vámi dovršená, učinila začátek a zahájila nové údobí... Ať žije světová socialistická revoluce!"

Druhý den, 17. dubna, telegrafoval rezident německé tajné služby ve Švédsku Steinwachs šifrou do Berlína: „Lenin se úspěšně vrátil do Ruska. Pracuje přesně podle našich přání. Od té doby dohodoví sociální demokraté ve Stockholmu zběsile křičí.“

Separátní mír s Rusy potřebovali Němci stále víc. Chtěli rychle skončit válku na východě, aby odtamtud přesunuli vojska na západ a porazili Francii dřív, než se v Evropě vylodí čerstvé americké divize. Proto organizovali návraty dalších stovek ruských revolucionářů ze Švýcarska a Belgie.

Mezitím ze Spojených států připlul s menším zdržením Lev Trockij. Ani on nepřišel s prázdnýma rukama. V kanadském Halifaxu zadržela Trockého a dalších 275 revolucionářů plujících na lodi *Christiani* policie – měli u sebe příliš mnoho peněz. Nakonec je po měsíci na zákrok amerického bankéře Paula Warburga propustili. Jeho bratr Max Warburg zase financoval německého Viléma II.

Trockij se stal Leninovou pravou rukou, ale často se s ním nemohl dohodnout na konkrétních metodách boje.

Postavení Helphanda, tohoto stvořitele bolševického znovuzrození, se měnilo. Po únorové revoluci jeho reputace u německého ministerstva zahraničí vzrostla. Avšak když se bolševičtí emigranti vrátili do Ruska, měli na vyvolávání neklidu přirozeně větší vliv než on.

Ještě na jaře 1917 poslal „Parvus“ do Petrohradu svého přítele, dánského socialistu Fredericka Borgbjerga, aby se pokusil promluvit se socialisty v městském sovětu o možnosti uzavření separátního míru – neměl však úspěch. Ani německý agent Robert Grimm, redaktor švýcarského socialistického časopisu, neuspěl, dokonce vyvolal mezinárodní skandál. Myšlenku na mír nejširší vrstvy stále odmítaly – ruští lidé uvažovali ještě příliš vlastenecky.

Zatýkač na špiona Lenina

Dubnové teze, s nimiž přijel Lenin domů, narazily na tuhý odpor v jeho vlastní straně. Bolševický vůdce v nich odmítal podporovat Prozatímní vládu a namísto toho vytyčil heslo „Všechnu moc sovětům!“. Sověty byly samosprávné orgány dělníků a vojáků, které by mohli bolševici podle jeho názoru snadno ovládnout.

I ústřední výbor bolševické strany 19. dubna tyto teze odmítl, stejně jako výbor města Petrohradu. I Kameněv je v *Pravdě* kritizoval. Přesto se Lenin nevzdal – měl peníze a uměl obalamutit vzdělance i negramoty. Už 25. dubna napsal Radekovi a Ganěckému do Stockholmu: „Doufám, že se nám podaří

zcela napřímit linii *Pravdy*.“ A skutečně, ve druhém květnovém týdnu daly jeho myšlenkám požehnání konference petrohradských bolševiků i moskevská oblastní konference, později pak další.

Po konferenci zvolili bolševici užší vedení strany – byro, později zvané politické byro. Mělo pouze čtyři členy: Lenina, jeho věrného pomocníka Grigorije Zinovjeva, který se původně jmenoval Apfelbaum, dále Kameněva a Stalina. Všechny tam nominoval autoritativní Lenin. Tak se Stalin poprvé dostal k moci.

Miliony, které bolševici získávali od Němců, investovali dvěma způsoby. Jednak na vyzbrojení a zabezpečení stranické armády – Rudých gard, jednak na rozšíření stranického deníku *Pravda*. Tento list se nyní tisknul ve 300 tisících výtiscích – pochvaloval si 3. června Zimmermann. Avšak německý státní tajemník udělal podle Volkogonova drobnou chybu. V červenci měla *Pravda* náklad 90 tisíc, nicméně 41 novin v ruštině a dalších jazycích vycházelo dohromady v 320 tisících kusech.

Miliony marek a rublů uvolňovalo bolševikům německé ministerstvo financí na žádost ministerstva zahraničí a generálního štábu. „Jednou z klíčových postav této operace byl úředník ministerstva financí Moritz von Seamisch, který se na tom podílel s agenty pracujícími ve Stockholmu,“ uvedl Katkov. V Moskvě je bolševikům vyplácela pobočka stockholmské banky.

Von Romberg informoval z Bernu 30. dubna Berlín, že podle Plattena stojí za Leninem „tři čtvrtiny petrohradských dělníků“. Zato „propaganda mezi vojáky je obtížnější“. Němce znepokojila prvomájová demonstrace v ruské metropoli, na níž 50 tisíc lidí podpořilo válku a vystoupilo proti bolševikům.

V deníku *Pravda* zformuloval 25. května Lenin úkoly pro revoluční dělnictvo na celém světě: Vše možně podporujte sbratřování vojáků na všech světových bojištích, protože jenom společným úsilím mezinárodního revolučního hnutí můžeme dosáhnout míru!

„Koordinace mezi Leninovým úsilím a úsilím Německa při organizování sbratřování byla skutečně dobrá a dalekosáhlá,“ zjistil Katkov. „Jakmile se Lenin objevil v Petrohradu, hned požadoval, aby se začali vojáci na frontě spontánně sbratřovat. Když proti této bolševické výzvě, podporované organizovanou výměnou lahví vodky, krabic cigaret, čokolády a odpovídajících tiskovin, vystoupilo ruské vrchní velení, které to označilo jako německou kampaň, otiskla *Pravda* 16. května 1917 článek, podle něhož německý generální štáb sbratřování zakazuje.“

Nicméně britský historik se domnívá, že s uzavřením separátního míru Němci ve skutečnosti nepočítali. „Řeči o míru byly čistě prostředkem pro podkopávání morálky Rusů.“

Avšak I. všeruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců vyslovil v červnu podporu Prozatímní vládě. Proti rezoluci, že „vojenské operace na frontě bude nutné zahájit do dvou týdnů“, hlasovali jedine bolševici. Není

proto divu, že diplomat Stobbe ze Stockholmu upozornil 11. července Berlín: „Vliv Leninovy skupiny nešťastně klesá.“ Způsobila to jednak ruská ofenziva a jednak „nezřízené požadavky Leninovy skupiny“, jako třeba znárodnění velkých podniků.

V Petrohradě, Moskvě a dalších městech narůstal neklid. Prostí lidé hladověli, zatímco smetánka se topila v přepychu. Bolševici rozhodli, že spolu s odbory vyhlásí pokojnou demonstraci. Sjezd sovětů ji nejdřív zakázal, nakonec k ní však dal pod tlakem veřejnosti souhlas – ovšem měla to být pouze manifestace na podporu vlády a armády.

Nicméně příprava ofenzivy vážla. Zásobování fronty se zmítalo v chaosu a takřka tři divize odmítly nastoupit do boje. Přesto měla ruská ofenziva v Karpatech, zahájená generálem Alexejem Brusilovem 30. června 1917, zpočátku úspěch. Ve dnech 1. a 2. července se v bitvě u Zborova vyznamenala československá střelecká brigáda o síle 3 500 mužů. Byl to zárodek mohutných československých legií.

Proti ruským divizím stála poněkud demoralizovaná rakousko-uherská armáda, avšak po dvou týdnech jí přišli na pomoc Němci, kteří zahájili nečekaný protiútok – a ruská vojska začala prchat.

Podkopat základy legální vlády a přimět masy k odchodu z fronty mohou jedině bolševici. Jiná možnost neexistuje! Toto východisko si Berlín uvědomil po neúspěchu námluv svého agenta Grimma a ruské letní ofenzivě. Proto musíme soustředit všechny síly na podporu Leninovy skupiny!

„Z konta diskontní společnosti bylo převedeno 315 tisíc marek na konto pana Lenina v Kronštadu,“ oznámil 18. června 1917 německý pověřenec ve Švédsku Svensson do Berlína.

Anarchisté jako věrní spojenci bolševiků začali 16. července podněcovat vojáky v hlavním městě Petrohradu ke vzpouře. Druhý den bouřlivé demonstrace pokračovaly. Třebaže za tímto vřením stál Lenin, na veřejnosti propagoval heslo: „Všechnu moc sovětům!“

Vláda situaci rychle zvládla. Ráno 18. července zabraly oddíly junckerů redakci *Pravdy*. Druhý den obsadila armáda palác primabaleríny Krsesiňské, kde měli bolševici sídlo. Lenin a další soudruzi však zmizeli. Vyšetřovatel pro mimořádně důležité případy P. A. Alexandrov vydal na bolševické vůdce zatykače, byli obviněni z toho, že jsou němečtí špióni. Policie sice zatkla jenom Kameněva, Lunačarského a Trockého, ale i Lenin měl namále. Poslanec V. N. Polovcov napsal v memoárech, že důstojník, který dostal zatýkácí rozkaz, se ho zeptal: „Jak máme toho pána přivést – celého, anebo po kouskách?“ Polovcov odpověděl s úsměvem: „Při zatýkání se lidé často pokoušejí o útěk.“ A bývají zastřeleni – to už si policista mohl domyslet.

„Povstání zorganizovali agenti císaře Viléma,“ rozneslo se mezi lidem. „Jejich vůdcem byl Lenin. Utekli do Německa v ponorce.“

Neutekli, ale puč opravdu vedl Lenin. Najednou bolševikům nikdo nevěřil. Ostatně některé podrobnosti uveřejnili dva bývalí bolševici – poslanec Grigorij Alexinskij a někdejší přítel Lenina Vasilij Pankratov, žalářovaný carskou vládou po mnoho let v pevnosti – v časopisu *Živoje slovo*. Už koncem dubna 1917 získal ruský generální štáb od praporčíka Jermolenka, kterého zatkli jako německého špiona, zprávu o zradě Lenina a dalších bolševiků i jména bank, které jim a ukrajinským separatistům vyplácely velké částky. Jermolenko to slyšel během špionážního kurzu od důstojníků německého generálního štábu Schidického a Lueberse.

Generálové Alexejev a Děnikin však čekali měsíc, než to oznámili novému ministru vojenství, kterým se stal Kerenskij. Němečtí sociálnědemokratičtí poslanci tuto zradu ruským novinářům nejen potvrdili, ale dodali i to, že peníze od císařské vlády předával bolševikům Helphand. Ganěcki dokonce ruským vládním úředníkům slíbil, že přiveze usvědčující důkazy – ale nakonec do Ruska vůbec nedorazil.

Dalším kanálem, kterým přicházely bolševikům peníze do Ruska, bylo spojení mezi Ganěckým a jeho příbuznou Jevgenijí Sumensonovou. „Když ji kontrašpionáž Prozatímní vlády 8. července 1917 zatkla, při výslechu potvrdila všechny tyto skutečnosti a prozradila ještě víc,“ uvedl Volkogonov. „Rukou psané poznámky zástupce náčelníka protišpionážního oddělení petrohradského vojenského okruhu ukazují, že Ganěcki předal Sumensonové dva miliony třicet tisíc čtyřicet tři ruble, což byla na tuto dobu obrovská částka.“ První obrovskou sumu, takřka 300 tisíc rublů, dostala Sumensonová ze Stockholmu v prosinci 1915.

„Ať už to bylo, či nebylo spojeno se schůzkou Lenin–»Parvus« v květnu ve Švýcarsku,“ komentuje Volkogonov, „je faktem, že v červenci 1915 žádal von Jugow z německého ministerstva zahraničí ministerstvo financí, aby poukázalo pět milionů marek na zintenzivnění revoluční propagandy v Rusku. Žádosti bylo vyhověno 9. července. Zdá se rozumné předpokládat, že německé peníze začaly bolševikům docházet po květnové schůzce v roce 1915.“

Třebaže měl ministr spravedlnosti P. N. Pereverzev po ruce poměrně chatrné argumenty, 17. července s nimi seznámil novináře. Prozatímní vláda však byla proti zveřejnění tohoto obvinění, pouze jediný list *Novaja žizň*, který vycházel ve velkém nákladu, o tom napsal. Nový premiér Alexandr Kerenskij, který vystřídal knížete Georgije Lvova a ponechal si i křesla ministra vojenství a námořnictva, zakázal zatýkat bolševiky a zabavovat jim zbraně. „Prozatímní vláda a sověty nestály proti sobě už ani formálně,“ napsali ruští historici. „Zakázat bolševickou stranu se prozatímní kabinet v novém složení neodvážil.“

Jermolenkovo přiznání se nepodařilo potvrdit a praporčík po několika měsících zmizel v moskevském vězení. Vrchním velitelem armády vláda jmenovala

V červenci 1917 šla ruská vojska do ofenzivy a bolševické výzvy k nepokojům a dezerci Kerenského vláda rychle potlačila. Hrozilo nebezpečí, že Kerenského Rusko zůstane ve válce, a proto Němci udělali všechno pro to, aby se vlády zmocnili bolševici.

generála Leonida Kornilova. A Kerenskij nařídil, aby policie postavila před soud každého, kdo vystoupí veřejně proti válce.

Berlín se o prozrazení tohoto spojení dověděl od vyslance hraběte Ulricha von Brockdorff-Rantzaua z Kodaně 10. srpna. Německá vláda zprávy o spolupráci s Leninem popřela, to bylo v diplomacii normální gesto.

Také Čechoameričan Emanuel Voska, který přijel do Ruska v září 1917, aby organizoval kontrašpionáž u československých legií, objevil jeden pozoruhodný pramen financí. Ve Stockholmu je od lidí z německého vyslanectví přebíral americký konzul Benjamin Harrison. Jeho kurýři pak peníze vozili do švédsko-ruského pohraničního města Haparandy (dnes ležícího ve Švédsku na hranicích s Finskem), kde na ně čekala Sumensonová – a ta je předávala bolševikům.

„Harrison byl poslán na dovolenou a mně bylo naznačeno, abych neuváděl jeho jméno a v případě Sumensonové nepokračoval,“ napsal po válce Voska v neuveřejněné části svých vzpomínek. Vždyť spojení Sumensonové s Berlínem „nemohlo být prokázáno bez kompromitování americké konzulární služby a z té příčiny celá aféra skončila fiaskem“. To potvrdil v roce 1925 i prezident Tomáš G. Masaryk, když uvedl, že „pan Voska přerušil další pátrání v této věci, když se ukázalo, že do ní byl zapleten americký občan ve vynikajícím postavení“.

Obrana proti generálům

Po porážce červencového převratu se zkroutěný Lenin „bál o svůj život a docela vážně přemýšlel o přenesení štábu bolševické strany do Švédska či Norska,“ uvádějí *Dějiny Ruska 20. století*, „ale na druhé straně si byl vědom toho, že Prozatímní vláda není schopná vyvíjet jakékoli aktivity proti nebezpečí zleva, tudíž se rozhodl k dalšímu pokusu o převrat“.

Podle Volkogonova měl Lenin „obavy hlavně z následků žalob, které vznesli Alexinskij a Pankratov v listě *Živoje slovo* proti bolševické špionáži“. „Existují důkazy, že Lenin nevěděl, v jakém rozsahu je vláda informována o finančních kontaktech bolševiků s Němci.“

Lenin se zpočátku skrýval na venkově poblíž Petrohradu, později mu Stalin našel úkryt za hranicemi ve Finsku. Právě tam vymyslel novou strategii: Už žádnou moc sovětům, ale ozbrojený boj! S představou, že buržoazní demokratická revoluce přeroste v revoluci socialistickou poklidným vývojem, se musíme rozloučit!

Ilegální sjezd bolševiků tyto cíle schválil, zato se Zinovjevem a Stalinem, kteří prosazovali, aby se Lenin dostavil před soud, kde by své názory obhájl, nesouhlasil.

Nový ministr spravedlnosti Pavel Maljantovič v září telegraficky upozornil prokurátory, že zatykač na Lenina stále platí. Úřady čekaly, že se vůdce bolševiků objeví, aby vyvrátil pomluvu o svém spojení s Němci, jak slíbil. To se však nestalo – Lenin chystal nový puč.

Na neúspěchu červencového převratu měli zřejmě podíl i Němci. Podle Katkova nedocenili „rozsah a rychlost ruské dezintegrace“. Ovšem oni sami si to hned neuvědomili a naopak měli dojem, že peníze věnované bolševikům vyhodili z okna.

Prozatímní vláda však zvítězila jenom na čas. Bolševické myšlenky armádu rozložily. Rozkazy velitelů neplatily, o všem diskutovaly volené sověty. Tisíce vojáků utíkaly z fronty.

Koncem srpna si Berlín uvědomil svůj omyl a začal do Petrohradu znovu posílat peníze. Podle zprávy „spolehlivého tajného agenta“ ze Stockholmu z 31. srpna, kterou dostal Berlín, se prudce zvýšila autorita bolševiků a jejich počty. Červencový neúspěch je „jenom předeherou před velkou akcí“. „Ze všeho nejvíc tato hrozivá strana potřebuje peníze, a to ve velkých množstvích. Finská sociálně-demokratická strana právě poslala bolševikům 50 tisíc švédských korun.“

Německá armáda rychle postupovala v Pobaltí a začátkem září se přiblížila k Petrohradu. Kerenskij se chtěl definitivně vypořádat s bolševiky vojenskou mocí. Stejně smýšleli Kornilov a další generálové, kteří chtěli nastolit vojenskou diktaturu. Tím by zlikvidovali dobrovolnost v armádě, upevnili velitelský systém a účinně bojovali proti Němcům.

Generálského puče se Prozatímní vláda zalekla a zbavila jeho vůdce velení. Avšak kadeti čili konstituční demokraté, kteří s plány armádních velitelů souhlasili, složili vládní funkce.

Přesto Kornilov vytáhl s několika divizemi na Petrohrad. Premiér se bál – tolik vojáků, které by proti téhle síle postavil, neměl. Nakonec mu nabídli pomoc bolševici. Zoufalý Kerenskij přijal. Postupujícím vojskům vyšli vstříc bolševičtí agitátoři. Jejich sladké řeči o míru a o chlebě na negramotné mužiky v uniformách zapůsobily. Kerenskij nechal Kornilova a jeho generály zatknout.

Novou vládu sestavil premiér bez kadetů. A 1. září prohlásil Rusko republikou. Nedávno zatčené bolševické pučisty 2. září na kauce propustil – to byla odměna za pomoc proti generálům. Nicméně například Trockého příznivci museli zaplatit kauci 3 tisíce rublů.

Porážka generála Kornilova opět pozvedla prestiž bolševiků. Postupně získali značný vliv v různých orgánech a petrohradský sovět poprvé podpořil jejich názory.

„Kerenskij, který odmítá vidět v bolševicích nepřátele země, nechává 8. září zrušit službu politické kontrarozvědky,“ uvádějí autoři *Dějiny Ruska 20. století*. „Tímto krokem usnadnil bolševikům jejich podvratnou činnost proti vládě a sebe zbavil všech spolehlivých zdrojů o protistátní činnosti.“

Lenin vyzýval z finského úkrytu své věrné: „Teď přišel okamžik, kdy bychom měli znovu rozpoutat převrat!“ Kameněv jeho návrh však označil za bláznovství a ústřední výbor ho odmítl.

Vůdce se urazil. Odpověď považoval „za jemný náznak toho, abych byl zticha, a pokyn, abych odešel“. A že prý z ústředního výboru vystupuje.

Mezitím dostali bolševici z Berlína další finance. Svensson 12. září hlásil: „Pasy a určená částka 207 tisíc marek... na účet vašeho pana Lenina... doručeny.“ Fürstenberg oznámil 21. září Scholanovovi do Haparandy, že „pobočka bankovního domu M. Warburg... otevřela konto pro podnik soudruha Trockého...“ Za poukázané peníze nakoupil advokát Scholanov zbraně a odeslal je do Lulea a Varde. Další zpráva Fürstenberga z Lulea zněla: „Na žádost soudruha Trockého... bylo soudružce Sonje předáno 400 tisíc korun.“ Zřejmě se jednalo o nějakou skandinávskou měnu.

Koncem října se Lenin, dychtivý rozpoutat povstání, vrátil tajně do hlavního města se záměrem agitovat a sbírat hlasy pro ozbrojený boj. Konečně 23. října většina bolševických činitelů se zahájením příprav souhlasila. Jenom Kameněv a Zinovjev zůstávali proti.

Lenin také získal výkonný výbor petrohradského sovětu. V jeho rámci vznikl vojensko-revoluční výbor, formálním důvodem byla obava z německého útoku na Petrohrad po pádu Rigy a okupaci několika estonských ostrovů. Ve skutečnosti to byl „zvláštní bojový nástroj, jehož smyslem bylo zorganizovat vojenské převzetí moci“ – uvedly *Dějiny Ruska 20. století*.

Zato v ústředním výkonném výboru sovětů nastala překerní situace. Armáda už nechtěla válku a spokojila by se i s „hanebným mírem“, jenže novou vzpouru odmítla.

Prozatímní vláda o chystaném převratu věděla, ale nic nepodnikla. Generál M. V. Alexejev uprostřed října navrhl, že svolá důstojníky, kteří pobývají v Petrohradu, je jich na 15 tisíc, aby zajistili pořádek. Premiér Kerenskij si však byl jistý: „Kdyby se taková bolševická vzpoura objevila, tak snad dám na modlení – sil mám víc, než je zapotřebí. Rozdrtíme je s konečnou platností.“

Bolševici v přípravách pokračovali. Nejdřív ustavili vojenské ústředí v čele s Jakovem Sverdlovem. Podrobnosti o této akci prozradili Kameněv a Zinovjev v Gorkého listě *Novaja žizň*.

„To je zrada!“ chystal se Lenin za hlavu. Vláda začala povolávat z fronty pluky na obranu proti bolševikům. V Petrohradě panoval chaos: část posádky se prohlásila za neutrální, část zůstala věrná vládě a část chtěla sloužit povstání. Ovšem situace se často měnila ze dne na den, z hodiny na hodinu. Jedině Baltské loďstvo bylo jasně rudé.

Večer 24. října se shromáždili v Zimním paláci dobrovolníci, kteří chtěli vládu bránit: několik stovek junckerů, 130 příslušnic ženského praporu a 40 invalidů, nositelů *Svatojiřského kříže*. Podle *Dějin Ruska 20. století* nikoli na obranu Kerenského vlády, ale proto, že „chtěli hájit svobodu a důstojnost Ruska, protože bolševické zrádce nenáviděli“. Doufali, že je podpoří další armádní síly, ale nedočkali se.

V noci z 25. na 26. října podle starého kalendáře, tedy ze 7. na 8. listopadu podle kalendáře nového, přepadli bolševičtí ozbrojenci sídlo vlády a zajali většinu ministrů. Na obsazení vládních úřadů a institucí jim stačilo několik tisíc dělníků, členů Rudých gard, a přes 10 tisíc námořníků s jedenácti loděmi.

Převrat, který připomínal spíše operetu, ve skutečnosti vedl k zásadní změně režimu a nepříznivě poznamenal celé 20. století a celý svět. Dozvuky nás trápí dodnes.

„Revoluční teror“ namířený proti „hmyzu“

Ve čtvrtek 26. října v pět hodin ráno schvaluje II. sjezd sovětů převzetí moci v Rusku. Původně byli bolševici v menšině, avšak když přišla zpráva o zatčení členů Prozatímní vlády, eserů a sociální demokraté na protest proti tomu opustili sál. To byla jedna ze zásadních chyb – demokratické strany vyklidily pozice, a přenechaly tak Leninově sektě většinu.

Sjezd nyní mohl přijmout dekrety o míru a o půdě, vytvořit Radu lidových komisařů a ústřední výkonný výbor sovětů, obojí pod Leninovým předsednictvím.

Jediný člověk tedy najednou uzurpoval nejvyšší moc jak ve vládě, tak v orgánu nahrazujícím parlament.

Bolševici však zatím ovládali jenom hlavní město, tedy Petrohrad, a měli obavy, že na ně brzy zaútočí vládní pluky a k nim se připojí i část posádky. Bolševické síly bojovaly s armádou a policií také v Moskvě.

V těch dnech se Lenin, který se vždy obával zatčení, zeptal Trockého: „Co se stane, když nás dva zabijí? Budou mít Sverdlov a Bucharin dost sil, aby to zvládli?“

Trockij se usmál: „Doufám, že nás nezabijí.“

Lenin zapochyboval: „Kdo ví.“

Německý generální štáb informoval ministerstvo zahraničí: „Podle zachycené rádiové zprávy vypukla v Petrohradě revoluce, ve které se předpokládá, že Sovět dělníků a vojáků zvítězil. Zdá se, že Sovět se preventivně pokusí stáhnout vojáky z fronty k Petrohradu. Nicméně podle našeho názoru má vítězství Sovětu dělníků a vojáků podporu.“

„Revoluce v Petrohradě, která dala přinejmenším dočasně vládu do rukou Lenina a jeho spolupracovníků, přišla dřív, než jsme si mysleli,“ píše rakousko-uherský ministr zahraničí Ottokar Czernin německému státnímu tajemníku Richardu von Kühlmannovi. O tom, jestli se Leninovi podaří udržet u moci, Vídeň pochybuje. Kdyby ale přesto u moci zůstal a Čtyřspolek by s ním uzavřel separátní mír, bude třeba od Ruska odtrhnout různé neruské národy v rámci jejich práva na sebeurčení.

„Nejzávažnějším aspektem situace je to, že nová moc v Rusku proklamuje »okamžitý spravedlivý mír«, což ukazuje na to, že německá intrika v Petrohradě zvítězila,“ uvádí prozřívavě londýnský list *Evening Star* už 8. listopadu 1917.

Bolševici stále potřebují peníze. Vždyť svým rudým gardistům vyplácejí denní žold 12–16 rublů. A to je hodně peněz, protože jeden zlatý rubl se rovná 1,25 německé marky.

V pátek 9. listopadu žádá státní sekretář Zimmermann ministerstvo financí o uvolnění dalších 15 milionů marek „pro politickou propagandu v Rusku“. Druhý den posílá Berlín do Stockholmu polovinu peněz a vzápětí zbytek.

Současně přichází telegram od agenta Löwensteina-Blaua z Kodaně adresovaný německému ministerstvu zahraničí: „Lenin potřebuje k uskutečnění svého programu německou pomoc. To znamená, že německá vláda musí veřejně vyhlásit své hlavní válečné cíle. Protože tyto válečné cíle více či méně souhlasí s bolševickými, Lenin se může zeptat spojenců, zda zahájí jednání na této základně; jestliže odmítnou, nebude mít Rusko k Dohodě žádné závazky. Jestliže podmínky vyhlášené Ústředními mocnostmi jsou těžší než ty, které budou v prohlášení hlavních cílů, pak by to zmařilo Leninův záměr uzavřít mír... Zprávy o plánovaném oddělení Polska a Litvy od Ruska by dnes oslabily důvěru v německou politiku; bylo by proto vhodné vydat uklidňující prohlášení.“

V srpnu vytáhl generál Kornilov s několika divizemi na Petrohrad. Premiér Kerenskij se bál – tolik vojáků, které by proti této síle postavil, neměl. Nakonec mu nabídli pomoc bolševici...

V sobotu 10. listopadu zakazuje Rada lidových komisařů všechny noviny, které vystupovaly proti revoluci. Bolševické oddíly obkličují sídlo Dumy, ale potom se zase stahují.

V neděli ráno obsazují junkeři telefonní centrálu a Michajlovskou manéž. Současně vydávají prohlášení nově ustaveného Výboru pro spásu vlasti, aby se lidé přidávali k vojskům, která postupují na Petrohrad. Avšak bolševici tyto útočníky brzy vytlačují a na druhý den, tedy v pondělí 12. listopadu, odrážejí útok vládních pluků.

Mezitím zástupci železničářských odborů Vikžel navrhuji vytvoření „homogenní socialistické vlády“. „Nesouhlasíme ani s bolševickou, ani s Kerenského vládou, a jestliže nás politici odmítnou, zablokujeme dodávky potravin do měst,“ vyhrožují.

Vedení bolševiků se s Vikzelem nemůže shodnout. Kameněv a Zinovjev prosazují názory odborářů, Lenin a Trockij je však odmítají. Vždyť podle nich by měl být premiérem eser Viktor Černov! Bolševici posílají své agitátory mezi členy Vikželu, aby ho rozložili. To se jim brzy daří. Železničáři ztrácejí možnost výhrůžku splnit.

Mezitím Rudé gardy přemohly vládní pluky v Moskvě. Vzbouřenci odrážejí další útok na Petrohrad a jejich agitátoři přemlouvají vládní vojáky, aby se přidali na stranu revoluce. A když Kerenskij zjistí, že ho kozáci – jeho vlastní stráž – mají vydat bolševikům, v přestrojení prchá.

Na hlavní město postupuje Kerenského vrchní velitel generál Nikolaj Duchonin. Brzy si však uvědomuje, že se svými vojáky bolševiky neporazí, jsou příliš zdemoralizovaní, a proto postup armády zastavuje.

Boj o moc v Petrohradě pokračuje. V ústředním výkonném výboru sovětů žádají leví eseři obnovení svobody tisku. Opět marně a na protest ze všech sovětských orgánů odcházejí – tím opakují svou starou chybu, protože stále víc vyklízejí pole. Měli zůstat a pomoci jedné skupině bolševiků, která navrhovala koaliční vládu, ale proti zarputilému Leninovi ji nemohla prosadit!

Poslední listopadový týden probíhají volby do Ústavodárného shromáždění. Třebaže vítězí levice, která získává dvě třetiny hlasů, na bolševiky připadá jenom 24%. Když se potom v lednu takto zvolený parlament schází a nechce nové diktátory poslouchat, nařizuje Lenin strážím, aby ho bez použití násilí rozpustily. Námořník Anatolij Železnakov, který velí ostraze, prostě poslancům oznámí: „Stráž je unavená. Koukejte se rozejít!“

Koncem listopadu zakazuje Lenin stranu kadetů a později vyhlašuje „revoluční teror“ vůči všem nepřátelům, vůči všemu „škodlivému hmyzu“. Tuto hrůzovládu rozpoutává tajná policie nazvaná Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží při Radě lidových komisařů (*Vserossijskaja črezvyčajnaja komissija po borbe s kontrrevolucijej i sabotazem* – Čeka, později přejmenovaná na GPU, NKVD, KGB), založená Felixem Dzeržinským na příkaz Lenina 20. prosince 1917.

„I když zůstanou bolševici u moci dokonce jenom několik týdnů, země se dostane do takového stavu teroru, jaký Francie i pod Muratem stěží zažila,“ pochvaluje si německý diplomat a štábní důstojník Kurt Riezler v memorandu 12. listopadu; od září slouží ve Stockholmu jako šéf „ruské operace“. „Bolševici zaútočili na stranu sociálních revolucionářů za to, že se pokusila zabránit rolníkům vypalovat zemědělské usedlosti a mocí si zabírat půdu... Bolševici se pravděpodobně pokusí předat všechnu výkonnou moc do rukou místních výborů pracujících a vojáků, takže by úplně vyloučili existující administrativní aparát. Jestliže se jim to podaří, během pouhých několika týdnů... země přestane být schopna vojensky a ekonomicky přispívat ke světové válce, a potom tedy starý režim, který se pravděpodobně vrátí k moci, bude potřebovat roky na to, aby tento chaos odstranil...“

Druhý den státní tajemník ministerstva zahraničí Kühlmann upozorňuje kancléřství na nepevnost Leninovy vlády. Podle zprávy ze Stockholmu západní státy Dohody předpokládají, že vlastenecké síly svrhnou bolševiky během 2–3 týdnů. Proto raději s mírovými rozhovory s Leninem počkáme.

Ale už 3. prosince doporučuje Kühlmann, aby německá vláda bolševiky finančně podporovala „nejrůznějšími kanály a pod rozličnými nálepkami“. Berlínský televizní režisér Jochen Traupmann našel v roce 1997 v archivu tohoto úřadu i dokumenty o dodávkách zbraní – pušek, šavlí, a dokonce prý rovněž tří ponorek.

Boj o „hanebný mír“

V nastalých zmatcích, které způsobilo povstání, se prohlásil vrchním velitelem armády generál Duchonin. Uznal ho i Lenin a 20. listopadu mu nařizuje, aby zahájil jednání s německým a rakousko-uherským velením o zastavení bojů a o mírových rozhovorech. Generál odmítá, bolševici ho sesazují a na jeho místo jmenují dvaatřicetiletého poddůstojníka – praporčíka Nikolaje Krylenka, který se už skoro dva roky vyhýbal vojenské službě.

Praporčíkovi trvá několik dnů, než se dostane na frontu, a tak až 26. listopadu může poslat parlamentáře k Němcům. Druhý den v podvečer se delegace zneprátelených států poprvé setkávají – bolševiky vedou Adolf Joffe a Lev Kameněv. Parlamentáři se dohodli na zastavení palby a na schůzce vládních zmocněnců, která se sejde 3. prosince v Brestu Litevském v Bělorusku.

Naděje Helphanda a Radeka na mírové rozhovory ve Stockholmu tedy padá. Kdyby se konaly v neutrálním státě, jak doufali oba revolucionáři, snáze by podnítily socialistickou revoluci v dalších zemích, především v Německu.

„Navrhujeme šestiměsíční příměří, vaše vojska vyklidí Rigu a Moonsundské ostrovy, vaše divize se nebudou přesunovat na západ, mezitím dojdeme spravedlivý mír,“ předkládá Kameněv návrh na první schůzce obou delegací.

Němci a Rakušané však odmítají. Nicméně se i tak podaří dojednat příměří, které platí do 14. ledna 1918.

Generála Duchonina zbolševizovaní vojáci zatýkají. A potom, místo aby ho odvezli před soud, ho na nádraží rozsápou a zneuctí.

Helphand a další upozorňují Němce, že Lenin potřebuje dosáhnout míru velmi rychle, aby se mohl vypořádat se vzrůstající opozicí. Berlín však na uchvácení některých území a na parcelování carské říše trvá.

Koncem prosince potvrzují němečtí agenti, že v Rusku narůstá silné protibolševické hnutí, pro Leninovu vládu nebezpečné. A je stále jasnější, že bolševičtí vůdcové očekávají revoluci rovněž v samotném Německu. Tato představa Berlín znervózňuje a utvrzuje v trvání na tvrdých mírových podmínkách.

Rozhovory v Brestu Litevském pokračují od 22. prosince 1917. „Vojska stáhne z vašeho území až po podepsání mírové smlouvy,“ oznamuje německý státní tajemník Richard von Kühlmann ruské delegaci vedené Kameněvem. „Kromě toho s ohledem na vaše proklamace o sebeurčení národů se od Ruska odtrhne a osamostatní Polsko, Litva, Lotyšsko, část Estonska a Kuronsko. Požadujeme rychlý návrat všech zajatců, asi milionu lidí.“

Rakušané v čele s hrabětem Czerninem přizvukují. Obě strany nyní počkají na vyjádření západních členů Dohody – Francie, Velké Británie a Itálie.

K dalšímu jednání se obě delegace scházejí až 9. ledna 1918. Už před tím se od Ruska oddělilo Finsko a vyhlásilo samostatnost a na zasedání přicházejí rovněž Ukrajinci se sdělením, že si pod německým patronátem zřídili vlastní stát.

„K prosincovým návrhům se Dohoda nepřipojila, a proto je nepovažujeme za platné,“ oznamuje stroze Kühlmann Trockému. „Nebudeme tedy diskutovat o navrácení ostrovů v Rižském zálivu.“

Vedoucí bolševické delegace opět žádá o stažení vojsk z Ruska, ale marně. Navíc Němci předkládají mapu s vlastními územními nároky.

Toho dne dostává německá delegace z Berlína i podrobnou zprávu o situaci v Rusku: Bolševici jsou morálně a politicky izolováni. Zemi může zachránit jedině Ústavodárné shromáždění.

Bolševici se snaží vládnout terorem. Nejen intelektuálové, ale i sami vojáci se jim snaží vzdorovat. Není nutné uzavírat mír pouze s Leninem, ale i s některými demokratickými stranami.

Německý generální štáb si uvědomuje, že balancuje na ostří nože. Z jedné strany musí podporovat bolševiky, protože ti jediní jsou schopni ukončit válku, a z druhé strany chce urvat od Ruska co největší kusy území, přičemž nesmí dopustit, aby tím podtrhl bolševickou vládu.

V roce 1917 poslal Berlín Leninovi a Trockému přes 15 milionů marek, aspoň podle nalezených hlášení, která nemusejí být ovšem úplná. A ruské revolucionáře podporoval dál, jak ukazuje oznámení ředitele berlínské Říšské banky von Schanze Trockému z 8. ledna 1918: „...bylo převedeno 50 milionů rublů ve zlatě, aby byly k dispozici lidovým komisařům.“

V lednu nastupuje v Petrohradě nový německý vyslanec hrabě Wilhelm von Mirbach a 24. ledna hlásí Berlínu: „Lenin vládne pomocí cenzury a tajné policie, příslušníci opozice žijí pod neustálým tlakem. Příznačné bylo nedávné zavraždění dvou bývalých ministrů ve vězení rudými námořníky.“

Zprávy o tvrdých německých a rakouských požadavcích vyvolávají odpor i mezi samými bolševiky. „Přerušte vyjednávání s nepřítelem, vyslovujeme nedůvěru ústřednímu výboru!“ žádá moskevský oblastní výbor strany. Petrohradský sovět chce dokonce pokračovat ve válce.

Lenin nesouhlasí. Když se 19. ledna vrací Trockij s mapou s vyznačenými německými požadavky z Brestu do Petrohradu, většina bolševických činitelů se přiklání k válce.

„Avšak tím bychom zadusili doutnající proletářské revoluce v Německu,“ zapřisahá je Lenin. Pořád totiž čeká, že každým dnem a každou hodinou vzplane socialistická revoluce v Německu.

„A mír by nakonec stejně někdo musel podepsat, třeba eser Černov, protože ruská armáda už je vyčerpaná,“ pokračuje vůdce. „Separátní mír by dal možnost, abychom se odpoutali od dvou nepřátelských imperialistických skupin!“

„Jsem proti »hanebnému míru«!“ vystupuje Trockij. „Rusko by mělo jednostranně vyhlásit ukončení válečného stavu a své vojáky poslat domů.“

Po bouřlivé diskusi se hlasuje. Pro válku se vyslovuje 32 účastníků porady, 16 souhlasí s Trockým a 15 s Leninem.

„Německo je pouze těhotné revolucí, kdežto my jsme přivedli na svět zdravím kypící dítě, socialistickou republiku, kterou bychom mohli zabít, kdybychom začali válku!“ demagogicky obhajuje Lenin svou politiku na zasedání ústředního výboru bolševické strany 24. ledna.

Zinovjev namítá: „Ale podepsáním míru oslabíme revoluční hnutí na Západě!“

Ani tady Lenin nakonec neuspěl. Získal pouze jednoho spojence, pro válku byli rovněž dva, Trockého návrh podporovalo devět lidí, jeden se zdržel.

Bolševický vůdce vycházel z toho, že ve všech velkých německých a rakouských městech probíhají stávkové akce, také ve Varšavě dělníci odmítli pracovat... Když je však 3. února vojsko a policie potlačily, Lenina to zdrtilo.

Obě delegace se vrací do Brestu 30. ledna. Německé a rakouské podmínky se nezměnily. Trockij vysvětluje svůj názor na ukončení nepřítelství. Vyjednávači marně přesvědčují jeden druhého. Večer 10. února odmítá vedoucí ruské delegace smlouvu podepsat.

„Jsme tedy s Ruskem ve stavu míru?“ ujišťuje se nevěříčně Kühlmann.

„Jsem hluboce přesvědčen, že německý lid a národy Rakousko-Uherska nedovolí sáhnout ke granátům a bajonetům,“ odpovídá zaníceně Trockij. „Prohlašujeme válečný stav za skončený a převedeme své vojáky na mírovou práci.“

O šest dnů později oznamují Berlín a Vídeň Petrohradu, že po neúspěchu v jednání budou pokračovat ve válečném stavu, který obnoví 18. února.

Bolševický ústřední výbor začíná znovu jednat. Lenin navrhuje poslat Němcům a Rakušanům telegram s žádostí o novou schůzku. Poměrem hlasů 6:5 je však odmrštěn.

„Počkáme, jestli ofenzivu vůbec zahájí,“ argumentuje Trockij. „Musíme nechat událostem volný průběh, aby přivedly dělnické masy k revoluci.“

„A co se stane, když revoluce v Německu nepropukne?“ ptá se Lenin.

Tahle otázka Trockého zneklidnila a začíná měnit názor. Potom se opět hlasuje. Trockij se přidává k Leninovi. Nejvyšší stranický orgán rozhodl šesti hlasy proti jednomu při čtyřech abstencích, že mír by měl být podepsán, „kdyby se německá ofenziva stala skutečností a kdyby revoluční vlna v Německu a Rakousku nepřišla“.

Nepřítel plní slib a 18. února 1918 zaútočí. Bolševici znovu rukují. Bucharin požaduje zahájení „revoluční války“. Nakonec se v poměru 7:6 při jedné absenci rozhodují odeslat ponižující telegram: „Rada lidových komisařů se cítí nucena... prohlásit, že je ochotna bezodkladně podepsat mír za podmínek, které předložila německá vláda v Brestu Litevském...“

Přesto německá ofenziva bezohledně pokračuje. Útočníci přetínají spojení Moskva–Petrohrad, obsazují Minsk, vyloďují se ve Finsku.

Bolševik číslo dva Trockij se vzdává funkce komisaře (ministra) zahraničí a jeho místo zaujímá Georgij Čičerin, který se nedávno vrátil z emigrace. Trockij se pouští do organizování armády.

Němci však 23. února telegrafují do Petrohradu nové mírové podmínky, mnohem tvrdší než předcházející. Požadují navíc šest miliard zlatých marek, demobilizaci a zrušení pevnosti na Alandských ostrovech.

Lenin doporučuje, aby je ústřední výbor bolševiků přijal. Opět se zvedá vlna odporu.

„Když hrozí Lenin odchodem, nemusíme se ničeho bát,“ prohlašuje Lomov. „Musíme se chopit moci bez něho.“

Dzeržinskij vzdychá: „Podpisem nic nezachráníme.“ A Trockij upozorňuje: „Kdyby byla vládla jednota, mohli jsme pokračovat v odporu, a tak umožnit revoluci v Evropě.“ Leninův návrh poměrem hlasů 7:4 neprošel, čtyři členové vedení se zdrželi.

Jednání se přenáší do ústředního výkonného výboru sovětů. Jeho členy Lenin získává. Při jmenovitém hlasování se 116 členů vyslovuje pro, 85 je proti, 25 se zdržuje.

Německá ofenziva pokračuje až do 1. března, kdy jsou v Brestu obnovena mírová jednání. A bolševická delegace vedená Grigorijem Sokolnikovem bez velké diskuse podepisuje všechno, co jí Němci a Rakušané předkládají.

V 1. čísle časopisu *Kommunist*, orgánu levých komunistů, vychází úvodník Bucharina a Radeka: „Měli bychom zemřít v krásném gestu s mečem v ruce volající: Mír znamená hanbu! Čest znamená válku!“

Začátkem března souhlasí s mírovou smlouvou ještě i VII. bolševický sjezd. Proti ní vystupují jako obvykle stoupenci Trockého a Bucharina. Není jim to však nic platné a ani protesty vlád Dohody nebere Lenin na vědomí.

Později Berlín financuje Rudou armádu v boji s divizemi věrných Prozatímní vládě a československými legiemi. Státní tajemník ministerstva financí hrabě Sigfried von Rödern oznamuje 11. června 1918 svému kolegovi na ministerstvu zahraničí Kühlmannovi převod dalších „40 milionů marek na příslušný účel“. Nicméně dochované dokumenty ukazují, že německé vyslanectví převedlo jenom devět milionů. O tom, jestli se další záznamy ztratily anebo peníze bolševici nakonec skutečně nedostali, můžeme jenom spekulovat.

Evropu i Lenina zachránili Američané

Separátní smlouva umožňuje Němcům a Rakušanům, aby dvě třetiny svých armád přesunuli z východu na západ a také aby si převzali všechny své zajaté vojáky. Od listopadu 1917, kdy se ruská fronta zhroutila, posílají Němci deset divízi měsíčně na západ. Tento přesun trvá do května. Rakouských zajatců se vrátilo domů během pěti měsíců na 400 tisíc.

Některé zajatce však infikoval mor bolševismu a u svých pluků působí potíže a vyvolávají vzpoury. Přesto víc než milion ostřílených vojáků s pěti

tisíce děly, přesunutých na západní frontu, umožňuje zintenzivnit tamější boj. Přední britský politik Winston Churchill později prohlásí, že „tyto síly v poslední chvíli málem zvrátily průběh války a vnutily nám katastrofální mír“.

Na rozlehlých pláních Ukrajiny, Ruska a Pobaltí zůstává jenom něco přes půl milionu Němců a Rakušanů. Těchto pětadvacet divizí sice stačí k tomu, aby v případě potřeby kdykoli svrhly Leninovu vládu, křehkou a nestabilní, a na trůn dosadily jiného vazala. Německá tajná služba si však uvědomuje, že mnohé jejich vojáky nahlodává bolševická propaganda.

Generál Erich Ludendorff přesvědčuje císaře Viléma: „Od sovětské vlády nemůžeme nic čekat, a to ačkoli žije na náš účet.“

Berlín proto na jaře 1918 hledá spolehlivějšího partnera. „Na konci května dalo konečně německé ministerstvo zahraničí pokyn Mirbachovi, aby zahájil jednání s Pravicovým centrem a generálem Krasnovem na Donu, pokusil se přetáhnout Výbor členů ústavodárného shromáždění od Dohody na svou stranu a současně obnovil »přátelské« platby bolševikům, na což bylo vyčleněno 40 milionů marek,“ uvádí *Dějiny Ruska 20. století*. „Jednání s Pravicovým centrem však skončilo bezvýsledně.“ Zdá se, že největší námitky měli členové svrženého carského rodu Romanovců.

Vše rozhodl německý císař Vilém. Ministerstvo zahraničí předkládá návrh na další podporu bolševiků, které podepsal rovněž kancléř George von Hertling. Vojáci vedení polním maršálem Paulem von Hindenburgem naopak požadují ukončení podpory bolševiků a domluvu s Pravicovým centrem. Císař, který vždy dával přednost názorům vojáků, tentokrát, 28. června 1918, přijímá projekt ministerstva. Bolševici mohou bez obav přemístit svá vojska od Petrohradu směrem na východ, aby bojovala s československými legiemi.

Cara a jeho rodinu věznili bolševici v Jekatěrinburgu. K tomuto městu na hranicích Evropy a Asie se v červenci blížily právě československé legie. Vraždu celé carské rodiny nařídil bolševický předák Jakov Sverdlov, který patřil k vůdcům převratu. Čechoslováci město obsadili za necelý týden poté...

Ruští historici se domnívají, že souhlas s popravou rodiny úzce spjaté s Německem mohl dát jedině císař Vilém. „Dokumenty, které by dokládaly, že k takovému kroku došlo, nebyly dodnes nalezeny,“ uvádí *Dějiny Ruska 20. století*. „Vilémovi by však stačil jediný pohyb prstem, aby nebyl zkriven ani vlásek na hlavě ruského cara a jeho rodiny. Ničeho na světě se totiž bolševici v létě 1918 nebáli tolik, jako císařova hněvu.“

Nicméně krutost této vraždy vyvolává dodnes údiv historiků. Když v minulosti končily ve Francii a v Anglii špičky vládnoucích rodů na popravištích, vždy po soudním procesu a veřejně, ale děti, sluhové, lékaři a dvorní dámy byly ušetřeny. „Bolševická likvidace carské rodiny spíše připomíná hanebnou vraždu spáchanou bandou zločinců, snažících se zamést všechny stopy zločinu,“ napsal B. Jensen z univerzity v dánském Odense.

Je až neuvěřitelné, že hrstka ruských politických teoretiků a polovzdělců se za pomoci německého generálního štábu dostala k moci v jedné z nejzaostalejších a největších zemí světa. (Ruský venkov, 1917)

Ve čtvrtek 21. března 1918 zahajuje německá armáda s obrovskou převahou na západě ofenzivu. Vzápětí začíná ostřelovat ze vzdálenosti 128 kilometrů obřím výrobkem z Kruppovy zbrojovky – dalekonosným „Pařížským dělem“ – francouzskou metropoli. Kanonáda trvá do léta. Francouzi a Britové nasazují proti Němcům vojska, která stáhli z kolonií.

Koncem července zadržují německý útok na Paříž Američané, kteří se vylodují v Evropě od března 1918. Nicméně stále zůstává nerozhodnuto, pořád ještě mohou vyhrát Němci.

Teprve když Dohoda soustředila na západní frontě obrovské množství divízi, začíná 8. srpna 1918 mohutnou protiofenzivu. Je to německý „černý pátek“. Vítězství se náhle přiklání na stranu Dohody. Vzápětí zasahují do bojů další čerství Američané, kterých nakonec připluly do Evropy dva miliony.

Zato Němci jsou vyčerpáni – chybějí jim armádní zálohy, zásoby potravin a surovin. Vojáci a civilní obyvatelstvo ztratili víru, propadají beznaději. Naproti tomu Spojenci mají dostatek všeho, mohou čerpat prakticky z celého světa.

Postupně přebírá Dohoda iniciativu i na Balkáně, v Itálii a na Blízkém východě. Už 5. října žádá Německo amerického prezidenta Woodrowa Wilsona o příměří.

Hospodářská a sociální krize v Německu a Rakousko-Uhersku vojska na frontě oslabovala a zapojení americké armády do bojů po boku Dohody tyto dva státy, které válku zahájily, definitivně pohřbily. USA tím zachránily nejen Evropu, nýbrž i sovětské Rusko. Kdyby totiž Dohoda Němce neporazila, jejich vojska by se do Ruska vrátila. Berlín přece potřeboval kavkazskou naftu a obilí z Ukrajiny. A protože Lenin nemohl postavit bojeschopnou armádu, byl by to jeho konec.

Teror rudý i bílý

Kolik peněz investoval Berlín do ruských bolševiků a vyřazení carské armády z boje? Bohužel, přesné údaje se asi nikdy nedozvíme.

Milan Švankmajer a další čeští historici v *Dějínách Ruska* připomínají, že nejbliž pravdě mohl být sociální demokrat Eduard Bernstein, který v roce 1921 v listu *Vorwärts* psal o 50 milionech zlatých marek, což představovalo 9–10 tun zlata. Stejně číslo uvedla německá televizní stanice *ORB Postupim* v roce 1997. V roce 2017 odhadl skotský historik Niall Ferguson, že německé dotace bolševikům se vyšplhaly v přepočtu na 12 milionů dolarů (s ohledem na inflaci by to dnes bylo 250 milionů).

„Ovšem Berlín podporoval různá politická hnutí, která usilovala o sociální a národnostní destabilizaci carského Ruska, nejen bolševiky,“ upozornil Zbyněk Zeman. „Odhaduje se, že do nich investoval na 300 milionů zlatých marek, možná o něco méně, ale minimálně 200 milionů.“

S čím bychom mohli porovnat tento odhad? „Například Velká Británie půjčila v průběhu první světové války Rusku 400 milionů liber,“ pokračoval Zeman. „Jedna libra odpovídala asi 5–6 cisařským markám, takže půjčka dělala přes dvě miliardy marek. Toto srovnání ukazuje, že poměrně malá částka peněz přinesla Němcům v Rusku velký efekt.“

Mnoho spisů uložených v Berlíně, které financování bolševiků Berlínem dokládaly, bylo zničeno za druhé světové války. Ze sovětských stranických archivů se část materiálů podařilo získat, ale v těch celková čísla chybí. Nyní vládne v Rusku diktatura, takže o tom, jestli se v nejbližší době další hodnověrné dokumenty z tohoto období vůbec vynoří, musíme pochybovat.

„Myslím si, že bolševická revoluce byla zmanipulována z velké části zvenku, lid tam hrál jenom malou úlohu,“ zdůraznil Zbyněk Zeman. „Kolega Katkov však jde dál – ten se domnívá, že ji Němci zmanipulovali celou. Podle mého názoru převrat, který přežil sedmdesát let, musel mít silnou domácí podporu, nemohl být pouze dílem cizí mocnosti. Myslím si, že zde zůstávají nezodpovězené otázky. Avšak jsou to otázky historické, nikoli politické.“

Bolševický převrat měl být podle Leninovy představy jenom signálem k proletářským revolucím pro ostatní země. Socialismus mělo začít podle

něho budovat především Německo a další průmyslově vyspělé země západní Evropy, zatímco zaostalé Rusko se od nich bude pomalu učit.

Když se v listopadu 1918 v Německu rozpoutalo revoluční vření, Lenin se domníval, že je to právě ten očekávaný signál. Ovšem tento německý pokus, stejně jako několik dalších vzpour a „republiky rad“ v Maďarsku a na Slovensku, Spojenci potlačili.

„Západní Evropa podlehla vlivu ruské revoluce, ale ruského příkladu ne-následovala,“ napsal historik Jan Slavík. „Její kulturní a demokratický vývoj příliš pokročil, než aby přijala formy revoluce, o nichž sám Lenin velmi brzy prohlásil, že vyrostly pod vlivem nízké kulturní úrovně ruské země.“

Další dva roky se Rusko zmítalo v občanské válce. Bolševici zápasili s vojsky bílých generálů, britskými a japonskými intervenčními pluky i s československými legionáři.

A proč nakonec tato vojska bolševiky neporazila? Na to se pokusil odpovědět jiný český exilový historik – Jaroslav Krejčí, působící v britském Lancasteru: „Bělogvardějské vrchní velitelé, Děnikin, Kolčak, Judenič a Wrangel, dohromady zmobilizovali síly, které se početně téměř vyrovnaly počtu rudoarmějců nasazených do bitev. Bolševická armáda, složená z čerstvě povolaných branců, trpěla četnými dezercemi. K její výsledné převaze nepřispěla tedy ani tak vyšší bojová morálka, jako spíše strategická výhoda snadnějších přesunů vojsk, daná ovládnutím středního Ruska s hustší železniční sítí a kratšími vzdálenostmi mezi zázemím a jednotlivými frontami. Naproti tomu Bílé armády trpěly rozpory mezi veliteli a hlavně politickou nekompetentností. V oblastech, které ovládly, zaváděly tuhou vojenskou diktaturu, což ve městech vedlo k odcizení a k odporu demokratů a socialistů a ke střetům s těmito protivníky. Venkov si bělogvardějci odcizili tím, že váhali uznat právo rolníků na půdu, která jim připadla revolučním zákonodárstvím. Kromě toho vzhledem k podpoře, kterou bělogvardějcům poskytovaly západní mocnosti, mohli bolševici apelovat i na ruské vlastenecké citění.“

Protivníci bolševiků neměli žádný politický program. Jednotliví generálové se potírali. A když se měnily linie fronty, po bílém teroru následoval teror rudý – nikdo si nebyl jist životem před zvlí ozbrojenců.

Třebaže vilémovské císařství nakonec kapitulovalo, bolševická sekta uchvátila moc v Rusku a udržela si ji. To je obdivuhodné, protože Leninovi chyběla politická praxe, všechny vědomosti posbíral po knihovnách. Když se je pokoušel jako praktický politik využívat, dospěl obvykle k jiným výsledkům, než jakých původně zamýšlel dosáhnout. U moci se udržel jenom krutou diktaturou, když nechával tisíce nevinných lidí popravovat pro výstrahu ostatním.

Bolševičtí vůdci vládli takovým způsobem, že svoji zemi uvrhli na celé století do bídy. Po druhé světové válce se zmocnili ještě půlky Evropy včetně části Německa. Tak obrovský úspěch svého úsilí – ovšem naprosto paradoxní – si

nedokázal představit ani státní tajemník Arthur Zimmermann, ani šéf německé tajné služby plukovník Walter Nicolaie, ani šedá eminence v pozadí Alexander Helphand-„Parvus“.

* * *

Kdo vítězství bolševiků v listopadu 1917 zavínil? Ruský filozof a historik Fjodor Stěpun, který odešel do německého exilu, se vyslovil jednoznačně: „Za zvrát revoluce v bolševismus, a tedy do značné míry i za Versailles, Hitlera a druhou světovou válku odpovídá Prozatímní vláda.“

První světová válka svou strašlivostí předčila všechno, co lidé dosud zažili a byli schopni si vůbec představit. Tím vyvolala obrovský šok. Vždyť v některých bitvách ztratily bojující strany 600 až 700 tisíc vojáků. Navíc miliony civilistů v zázemí přežívaly v obrovské bídě. Lidé měli pocit, že kapitalismus a jeho vůdci zklamali, že teď musí přijít nějaká nová velká idea, která ovládne svět a přivede ho na správnou cestu. Na obzoru se vynořil socialismus. Masy obyvatelstva ho považovaly za vysvobození, hledaly v něm spásu.

Toho využili bolševici a snažili se pomocí tajných emisarů exportovat „proletářskou revoluci“ do celého světa. Tím ovlivnili sociální a pseudosociální hnutí i v jiných zemích, později i na dalších kontinentech. Vůně sociální spravedlnosti, lživě hlásaná z Moskvy, přispěla k neklidu v Itálii a v Německu, kde inspirovala vznik fašismu a nacismu. Tažení Rudé armády na západ ukončila její porážka polskými vojsky vedenými Józefem Piłsudským u Varšavy v létě 1921. Bolševici dostali čas na upevňování svého státu.

Komunistická diktatura v negramotném Rusku se vyvíjela způsobem, jaký si nikdo ze zahraničních pozorovatelů neuměl představit. Po Leninově smrti si zákulisními intrikami upevňoval svou moc nevzdělaný a surový Gruzínek Josef Stalin. Tento kremelský diktátor pak za pomoci krutých asijských metod vytvořil rozsáhlé impérium a usiloval o ovládnutí celého světa. Ve třicátých letech nechal dokonce zavraždit všechny revolucionáře, kteří vedli bolševický převrat, protože se obával, že by ho mohli shodit z jeho trůnu. Podle historika Jana Adamce bylo za tzv. Velkého teroru zatčeno 1 575 000 lidí, popraveno 682 000, do vězení a koncentráků posláno 635 000, další lidé vysídleni.

Leninovi a Stalinovi dědici se pokoušeli naplnit odkaz „světové proletářské revoluce“ – výsledkem byla nejdříve druhá světová válka a potom půl století trvající válka studená doplňovaná množstvím lokálních konfliktů. Až na přelomu osmdesátých a devadesátých let je demokratický a technicky vyspělý západní svět porazil, v prosinci 1991 se Sovětský svaz následkem vnitřních rozporů rozpadl.

Zdá se neuvěřitelné, že hrstka ruských politických teoretiků a polovzdělanců, která dlouho zápasila o vlastní přežití, se za pomoci německého

generálního štábu dostala k moci v jedné z nejzaostalejších a největších zemí světa. Sovětský svaz se snažil pomocí bolševické ideologie i vojenskými zbraněmi ovládnout celý svět, v části Evropy, kam patřilo i Československo, se mu to podařilo. Napětí, které tím vzniklo, výrazně poznamenalo životy miliardy obyvatel 20. století. V této imperiální politice nyní pokračuje, především pak zbraněmi ekonomickými, jako jsou ropa a zemní plyn, i dnešní Rusko.

Bolševická revoluce v říjnu 1917 byla největší tragédií 20. století. Její neblahý vliv pocítujeme dodnes a patrně ještě dlouho potrvá, než se vytratí.

FAKTA

Začátek moderního terorismu

V carském Rusku se zrodil moderní terorismus. Jak uvádí Anna Geifmanová z Bostonské univerzity, v letech 1900–1910 tam uskutečnili teroristé na 23 tisíc atentátů, kterým podlehl 17 tisíc lidí. Na to navázali bolševici vládou teroru, která s různou krutostí pokračovala až do rozpadu Sovětského svazu.

Carská tajná policie

Tajná policie nazvaná Ochranný oddíl (*Ochrannoje oddělenije*), zkráceně Ochranka, vznikla v roce 1866 po atentátu na cara Alexandra II. Jejím hlavním úkolem byla ochrana cara a jeho rodiny i boj proti teroristickým skupinám.

V roce 1884 dokonce vyslala svého prvního představitele do zahraničí – do Paříže, kde žilo hodně ruských emigrantů. Také se jí dařilo infiltrovat nepřátelské skupiny a politické strany svými agenty. Například Jakob Žitomirskij se stal blízkým přítelem vůdce bolševiků Vladimíra Lenina. Ochranka se naučila vyvolávat provokační akce, aby mohla jejich účastníky pronásledovat.

Politické strany v Rusku

První politická strana v carském Rusku byla Sociálně-demokratická dělnická strana, kterou založilo devět marxistických revolucionářů v Minsku (1898). Na II. sjezdu v Bruselu a Londýně (1903) se rozpadla na dvě frakce – na menševiky (menší část)

a na bolševiky, přičemž rozdíly v jejich počtech byly nepatrné. Představiteli menševiků, kteří podmiňovali socialistickou revoluci v Rusku industrializací země a demokracií, byli Georgij Plechanov a Julij Martov. Leninovi bolševici usilovali o násilnou revoluci. Na sjezdu v Praze (1912) se bolševici jako strana osamostatnili.

Strana socialistů revolucionářů či Strana práce čili eserů vznikla (1901) pod vedením Viktora Černova ze zbytků tajné teroristické organizace inteligence Lidová svoboda (*Narodnaja volja*). Eseři prosazovali předání půdy občinám, a tím si získali venkov. Když se rozštěpili na pravici a levice (léto 1917), byli nejpočetnější stranou v Rusku. Leví eseři nejdříve spolupracovali s bolševiky (do jara 1918), praví eseři vystupovali proti nim.

Konstitučně demokratická strana či Strana lidové svobody – ruská liberální strana, známá jako kadeti, se zrodila v průběhu revolučního roku (1905). Její vůdcové pocházeli z řad intelektuálů, odborníků a šlechticů, nejznámější byl historik Pavel Miljukov. Kadeti chtěli zlepšit stávající carský režim.

Oktabristé čili Svaz 17. října byla umírněná pravicová strana, která vycházela z carského manifestu (1905). Jejím cílem bylo dodržování zákonnosti.

Když bolševici uchvátili moc, všechny ostatní strany včetně menševiků zakázali.

Změny kalendářů

Bolševická revoluce probíhala podle starého juliánského kalendáře,

na kterém trvala ruská pravoslavná církev. Avšak ten se oproti realitě zpozdil za 125 let o jeden den. Roku 1582 ohlásil papež Řehoř XIII. reformu kalendáře, jemuž se říká gregoriánský. Lenin nařídil přechod ke kalendáři gregoriánskému, a to tím, že vypustil dny od 1. do 13. února 1918, takže po 31. lednu následoval hned 14. únor.

Stalin chtěl zlikvidovat neděle a církevní svátky. Proto zavedl od 1. října 1929 sovětský kalendář. Dvanáct měsíců rozdělil po 30 dnech. Sedmidenní týden nahradil pětidenními týdny. Vytvořil i pět státních svátků: Lenínův den, dny pracujících, průmyslové dny. Tento kalendář se neosvědčil. Proto v prosinci 1931 zavedli standardních 12 měsíců se šesti dny v týdnu. V roce 1940 se SSSR vrátil k sedmidennímu týdnu.

Na území dnešní České republiky platí gregoriánský kalendář od roku 1584.

Svaz sovětských socialistických republik

V lednu 1918 vyhlásili bolševici Ruskou sovětskou federativní republiku. Dne 30. prosince 1922 založilo Rusko spolu s Běloruskou sovětskou socialistickou republikou, Ukrajinskou sovětskou socialistickou republikou a Zakavkazskou sovětskou socialistickou republikou Svaz sovětských socialistických republik (SSSR) čili Sovětský svaz. V dalších letech byly násilně připojeny sovětské republiky ve Střední Asii a na Kavkaze.

Vedoucí roli měla komunistická strana, jiná politická uskupení byla

zakázána. Stát byl centralizovanou policejní diktaturou s plánovaným hospodářstvím.

Ve druhé polovině osmdesátých let se pokusil komunistický vůdce Michail Gorbačov zemi reformovat, avšak ideologický pohled na svět a tvrdý odpor konzervativců tomu zabránil. Země se dostala do chaosu, až se toto nedobrovolné soustátí 26. prosince 1991 rozpadlo. Následnickým státem SSSR je Rusko.

LIDÉ

Alexandr Fjodorovič Kerenskij

(* 22. 4. 1881, Simbirsk, dnes Uljanovsk, † 11. 6. 1970, New York)

Po absolvování práv na Petrohradské univerzitě (1904) se vrhl do politiky. Vstoupil do Ruské strany sociálních revolucionářů (eserů) a jako advokát často hájil politické radikály (1905). Byl zvolen poslancem Dumy.

Patřil k vůdcům revoluce (únor 1917). Stal se členem dvanáctičlenného výboru Dumy, vzápětí byl jmenován ministrem spravedlnosti v Prozatímní vládě prince Georgije Lvova. Začal vést rezort války a námořnictva (duben 1917). Nakonec sestavoval novou Prozatímní vládu (červenec 1917).

Během bolševického převratu (listopad 1917) uprchl do Pskova. Zorganizoval vojsko věrné vládě, které dobylo Carské Selo, ale vzápětí bylo poraženo.

Odešel do exilu v Anglii a potom ve Francii, kde aktivně působil mezi

emigranty. Po roce 1940 se přesunul do New Yorku, současně přednášel na Stanfordově univerzitě v Kalifornii.

Vladimír Iljič Lenin-Uljanov

(* 22. 4. 1870, Simbirsk, dnes Uljanovsk, † 21. 1. 1924, Gorki u Moskvy) Vůdce ruských bolševiků Vladimír Uljanov, známý pod svým krycím jménem z doby ilegality jako Lenin, se narodil v bohaté rodině. Jeho otec byl inspektorem a později krajským ředitelem škol, který dosáhl hodnosti státního rady spojené s titulem šlechtice. Matka Marija pocházela z rodiny lékaře, pokřtěného Žida.

Vladimírova bratra Alexandra pověsili, protože se podílel na neúspěšném atentátu na cara (1887). Když se Vladimír účastnil na univerzitě v Kazani demonstrace studentů, vyloučili ho ze všech škol. Odjel do Petrohradu, kde navázal styky s marxistickými kroužky (1894). Byl odsouzen do vyhnanství na Sibiři (1897). V emigraci (1900) se stal vůdcem sociální demokracie.

Po rozkolu se členy umírněného křídla strany, kterým se začalo říkat menševici, vedl radikální skupinu – bolševiky. Za pomoci Němců odjel Lenin se svými věrnými do Ruska (1917) a na podzim se mu podařilo uzurpovat moc v zemi a uzavřít mír s Berlínem a Vídní. Jeho vláda se vyznačovala bezmeznou krutostí. Například napsal Stalinovi (listopad 1922): „Vyčistíme Rusko nadlouho dopředu... Zatkni jich několik set a ani neudávej důvody: můžete jít, pánové!“

Lenina těžce postřelila eserka Faňa Kaplanová (srpen 1918), ale podle ruského historika Dmitrije Volkogonova není jisté, jestli atentát spáchala sama. Zraněný vůdce se od té doby léčil, většinou v Gorkách u Moskvy. Když ho postihla mozková mrtvice (jaro 1922), už se z ní nevpamatoval.

Lev Davidovič Trockij-Bronštejn

(* 7. 11. 1879, Ivanovka, Ukrajina, † 20. 8. 1940, Mexiko)

Druhým – ne-li prvním – mužem bolševického puče v Rusku byl Lev Trockij. Historik Paul Johnson ho označil za „hybnou sílu revoluce“, Lenina za „řídící mozek, který dělal všechna zásadní rozhodnutí a byl zdrojem nezbytné vůle k moci“. Bronštejn vstoupil do sociálnědemokratické strany a stal se revolucionářem z profese. Carská vláda ho poslala dvakrát do vyhnanství. Emigroval do Evropy a pak do Ameriky (1902).

Do Ruska se vrátil z USA (1917). Pod jeho vedením organizoval revoluční vojenský sovět Petrohradu povstání proti Kerenského vládě. Po ustavení

Rady lidových komisařů (ministrů) v čele s Leninem se stal komisařem (ministrem) zahraničních věcí. Když později neuspěl se svou neústupnou politikou při vyjednávání s Němci a Rakušanými o míru, zbavili ho této funkce a jmenovali komisařem války. Začal organizovat Rudou armádu. Řídil vojenské operace za občanské války, přitom zastínil Lenina, který často odpočíval. Byl velice inteligentní, výborný organizátor a strhující řečník.

Po Leninově smrti Stalin Trockého jako nejvážnějšího protivníka vytlačil z mocenských pozic a vypověděl ho ze země (1927). Emigrant podněcoval boj proti Stalinovi, proto byl zátěží pro Turecko a Norsko, kde žil. Nakonec zakotvil v Mexiku. Tam ho těžce zranil agent sovětské tajné služby Španěl Jaime Mercador, na následky atentátu za několik dnů zemřel.

Car Mikuláš II.

(* 18. 5. 1868, Petrohrad,
† 17. 7. 1918, Jekatěrinburg)

Poslední ruský car Mikuláš II. z rodu Romanovců se oženil se s Alicí Hesenskou z Německa, která po sňatku přestoupila na pravoslaví a přijala jméno Alexandra. Car nastoupil na trůn po smrti svého otce (1894).

Neměl zájem reformovat zemi, proto neustále propukaly stávkové nepokoje, konzervativní řízení státu brzdilo rozvoj hospodářství i přípravu armády. Válka s Japonskem a později proti Německu a Rakousko-Uhersku byly pro ruské ozbrojené síly fiaskem.

Převrat svrhl jeho vládu a nastolil parlamentní režim Alexandra Ke-

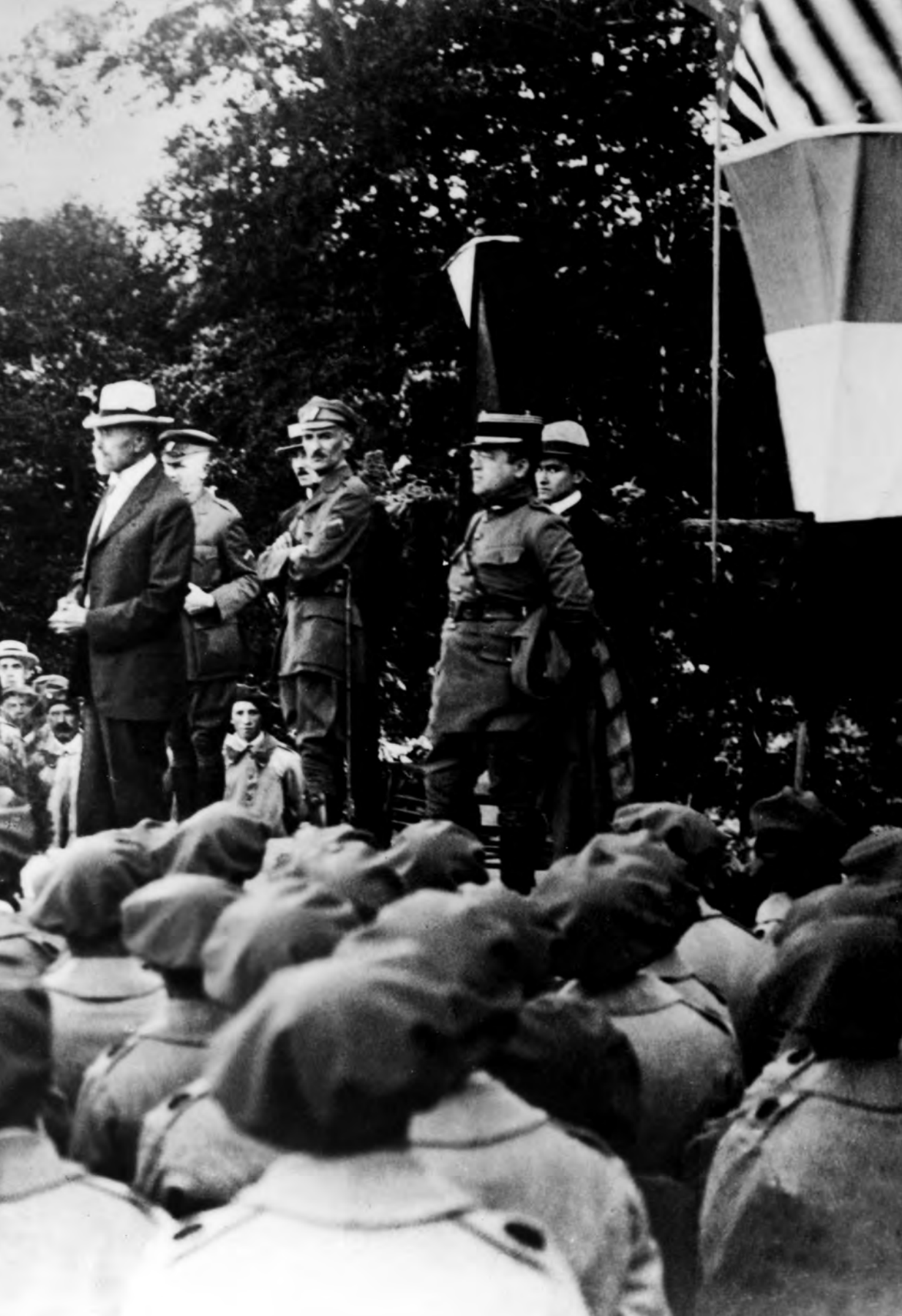

renského (únor 1917). Carskou rodinu deportovali do Jekatěrinburgu. Nad novým kabinetem zvítězili v listopadu bolševici a na rozkaz Lenina blízkého spolupracovníka Sverdlova byla carská rodina zavražděna. V devadesátých letech 20. století prohlásila ruská pravoslavná církev Mikuláše II. za svatého.

1918

VŮDCOVÉ ZMEŠKALI PŘEV RAT

„Dosáhli jsme své samostatnosti odporem a revolucí proti Rakousko-Uhersku; my jsme si svou samostatnost vybojovali na Sibíři, ve Francii, Itálii, jak to stručně řekl prezident Poincaré. Ta revoluce však byla zvláštní; její branná forma nebyla provedena doma na našem území, nýbrž za hranicemi, na územích cizích. Musili jsme se jako národ účastnit světové obranné války; bez této účasti bychom nebyli své samostatnosti dosáhli – jistě ne v té míře, ve které jsme jí dosáhli...“

T. G. Masaryk: *Světová revoluce*

Je pondělní ráno, 28. října 1918. Po zamračené neděli, kdy celý den padal na Prahu déšť sněhem, se nebe vyjasňuje. Meteorologové zaznamenali jenom prořídou oblačnost a čtyři stupně nad nulou.

Ve svém bytě v Žitné ulici právě dopisuje Alois Rašín zákon o vzniku Československého státu. Jednapadesátiletý říšský exposlanec ještě neví, na čem se dohodli členové Československé národní rady (ČNR) sídlící v Paříži se Spojenci, jestli na republice, nebo na království, a proto se vyjadřuje neutrálně.

Včerejší *Národní listy* a *Venkov* otiskly zprávy o ustavení československé vlády v zahraničí a také portrét profesora Tomáše Garrigua Masaryka, nejprřednějšího českého exilového politika. Předsednictvo Národního výboru – Rašín, Švehla, Soukup a Stříbrný – se dohodlo, že jakmile přijde informace o kapitulaci Rakousko-Uherska, vyhlásí samostatnost. Politici, kteří odjeli do Švýcarska jednat s generálním tajemníkem pařížské Národní rady Edvardem Benešem, mají smůlu. Avšak dál vyčkávat nemůžeme!

V neděli o osmé večer volá Rašín poslance Vlastimila Tusara, který ve Vídni zastupuje české zájmy.

„U ministra vnitra jsem mluvil s plukovníkem generálního štábu Maxem Rongem,“ vykládá Tusar vzrušeně. „Měl plnou moc přímo od císaře. Císař Karel žádal české poslance, abychom odjeli na frontu a působili na vojáky, aby ji neopouštěli. Je prý třeba zachránit před Italy válečný materiál v ceně mnoha miliard korun. Vždyť by jim padl do rukou jako kořist. Vojáci včetně českých utíkají z bojiště, neposlouchají rozkazy... Jedinou nadějí jsou čeští poslanci – aby přijeli a dodali jim morální odvahy. Ano, válka je prohraná, už několik dnů se jedná o míru. Odpověděl jsem mu, že podle našeho ujednání musí nejdřív Rakousko kapitulovat a potom mu budeme pomáhat při udržování pořádku. Ronge řekl, že to císaři vyřídí, a odešel. Potom přiběhl důstojník, kterého poslal šéf generálního štábu baron Arthur Arz von Straussenburg. Prý už nejde o dny, ale o hodiny, rozvrat v armádě se rychle šíří... Také viceadmirál Antonín Holub chtěl, abychom uklidnili české námořníky v Pulje, měli prý by zůstat na svých lodích do příměří.“

„Můžeme tedy čekat kapitulaci během několika hodin,“ odhaduje Rašín. „Rongeho znám, to je stvůra, přednosta vyzvědačského oddělení. Ten svědčil

proti nám, když jsme s Kramářem stáli před vojenským soudem. Když jde takový člověk za českými poslanci, tak to musí prasknout za chvíli.“

„Budu vzhůru, budu čekat na Rongeho,“ ubezpečuje Tusar. „Jakmile se něco dozvím, zavolám.“

Po krátkém zamyšlení zvedá Rašín opět telefon. Žádá poštovní centrálu, aby ho spojila s advokátem Josefem Scheinerem, starostou Sokola. Vytáčení čísel na domácím přístroji tehdy totiž ještě neexistovalo.

„Telefonoval mi Tusar z Vídně,“ sděluje Scheinerovi. „Vypadá to, že s Rakouskem bude za několik hodin konec. Připravte všechno, na čem jsme se dohodli! Kdybyste něco potřeboval, zavolejte! Čekám doma.“

Hodinu před půlnocí se opět ozývá Tusar: „Žádné nové zprávy nemám. Možná, že zase něčím ucpali díru.“

„Spíš vidí, že by to bylo marné,“ oponuje Rašín. „A taky si nedovedu představit, jakým způsobem by dostali poslance na frontu. Rozjel jsem všechny přípravy. Jsem přesvědčen, že to zítra praskne. A kdybyste něco zjistil, pane kolego, hned telefonujte. Na spaní nemám ani pomyšlení.“

Čeští poslanci netuší, že v neděli 27. října 1918 ráno Italové zaútočili z levého břehu Piavy. Rakouské velení nemělo žádné zálohy. Všechny pluky bojovaly na západním úseku fronty, kde nepřítel zahájil před třemi dny ofenzivu. Avšak rakousko-uhersí vojáci, zvláště Maďaři, zahazují pušky a z fronty odcházejí. Večer Italové obsadili pravý břeh řeky.

Když se to odpoledne dověděl císař Karel, svolal korunní radu. Někteří ministři a generálové chtěli bojovat dál a vymýšleli nemožné triky. Císař, který si patrně ze všech nejvíc uvědomoval, že je opravdu konec, nařizuje ministru zahraničních věcí hraběti Gyulovi Andrássymu: „Pošlete prezidentu Wilsonovi nótu, že přijímáme všechny jeho podmínky pro jednání o příměří!“

První československá brigáda francouzských legionářů, složená z 21. a 22. střeleckého pluku, útočí na středním úseku fronty u Vouziers a napadá Němce. Až v noci na 31. října střídají Čechoslováky čerstvé oddíly francouzské.

Příslušníci 39. výzvědné brigády jsou roztroušeni po rotách i menších skupinách na celé italské frontě. Ostatní útvary československé 6. divize v Itálii skončily začátkem října boje na obtížném úseku fronty v oblasti Cassina a nyní odpočívají v týlu. Počítá se s vytvořením další divize.

Už půl roku v Povolží a na Urale bojují československé legie s ruskými bolševiky, kteří jim nechtějí dovolit, aby se přemístily na západní frontu.

Před půlnocí se Rašín začel do návrhů prvních zákonů nového státu, které připravil společně s Ferdinandem Pantůčkem, dvorním radou Nejvyššího c. k. soudu ve Vídni. Ale pak si uvědomil, že ten nejzákladnější zákon – zákon o založení Československa – chybí. Sedl ke stolu a začal ho sepisovat.

Musel to být zákon jasný a stručný, který by nikoho nenechával na pochybách, o čem jedná. Stanovuje, že státní formu určí Národní shromáždění

v dohodě s Československou národní radou v Paříži, dále „veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“, všechny úřady se podřizují Národnímu výboru, zákon nabývá okamžitě platnosti a provede ho předsednictvo Národního výboru. Škrtá a přepisuje, stále hledá stručnější a výstižnější slova a věty. Nakonec vtěsnal na jednu stránku pět paragrafů. Trvalo mu to necelé tři hodiny.

„Seděli jsme se ženou až do rána, prohlížel jsem všechny plány, které jsme dělali, aby se na nic nezapomnělo,“ napsal později. „Noc utekla rychle.“

Ráno 28. října o šesté hodině volá Rašína Scheiner: „Všechno je připraveno. Co nového?“

„V noci nic. Podle mého úsudku to teprve přijde.“

Poté Rašín telefonuje sociálnímu demokratovi Františku Soukupovi: „Sejdeme se u Švehly!“

Vůdce agrárníků Antonín Švehla zastupuje předsedu Národního výboru Kramáře, který právě jedná v čele delegace domácího odboje s Benešem v Ženevě. Švehla bydlí na statku v Hostivaři, ale někdy přespává v kanceláři agrární strany na Havlíčkově náměstí (dnes náměstí Senovážné).

Cestu ze Žitné ulice k agrárníkům si Rašín prodlužuje procházkou přes městské sady.

„U Švehly bylo usneseno,“ napsal později, „přijde-li kapitulace, převezme Národní výbor vládu a vyhlásí samostatný český stát.“

Kdo převezme Obilní ústav, jak se už v sobotu 26. října dohodli? Nejspíš Švehla, který tomu jako agrárník nejvíc rozumí, a také Soukup za dělnictvo.

Poté se Rašín domlouvá na se Scheinerem v redakci *Národních listů* na dalším postupu. Český socialista Jiří Stříbrný půjde hned do kanceláře v Obecním domě, aby odtamtud zajistil chod dopravy, především železnice, a taky pošť. Všechno musí fungovat jako normálně! A v půl jedenácté se sejdeme v Obecním domě!

Bídni, ubozí Masarykové!

Bolševická revoluce v Petrohradě ukončila na sklonku roku 1917 nepřátelství Ruska s Německem a Rakouskem. Proto vojenské velení států Dohody, tedy Francie, Velké Británie a Itálie, rozhodlo, že československé legionáře přesune z Ruska na západní frontu. První transport Čechoslováků dorazil do Francie 12. listopadu 1917. Začaly tam přijíždět také skupiny dobrovolníků z USA a zajatců z Rumunska.

Francouzský prezident Raymond Poincaré podepsal 16. prosince dekret: „Čechoslováci organizovaní v autonomní armádě a uznávající z vojenského hlediska nejvyšší autoritu vrchního velení francouzského budou pod vlastním

Sokolové nebyli v roce 1918 jen tělovýchovnou organizací, sokolským orgánům podléhala ta část rakouské armády, která se přidala k Čechoslovákům. (Předseda Sokola Josef Scheiner – se zdviženou pravicí – během přísahy čs. vojska na Staroměstském náměstí.)

praporem bojovat proti centrálním mocnostem... po stránce politické připadá řízení této národní armády Národní radě zemí českých a slovenských.“

Vojsko ve Francii se tedy stalo československou národní armádou, jak ve svých pamětech *Světová válka a naše revoluce* zdůraznil Edvard Beneš. Mělo to i další význam. Začátkem února 1918 označil profesor Masaryk, nekorunovaný vůdce českého odboje v zahraničí, ruské legie za autonomní součást československého vojska ve Francii. Současně domluvil s bolševiky, že nebudou bránit jejich odjezdu na západní frontu.

„Československé zahraniční hnutí se v průběhu roku 1917 stalo důležitým mezinárodním činitelem,“ napsal Karel Pichlík z Vojenského historického ústavu. „Na počátku roku to byla ještě stále jen hrstka emigrantů bez vlivu na českou a slovenskou politiku v Rakousko-Uhersku a svádějící zápas o vedení krajanského hnutí. Nyní se konsolidovaná Československá národní rada jednak mohla oprávněně pokládat za mluvčí národněosvobozenického boje na domácí půdě, jednak disponovala dobrovolnickou armádou složenou především ze zajatců, z lidí svým způsobem reprezentujících masovou národní emigraci.“

Byl to obdivuhodný výsledek, jehož dosáhli neméně obdivuhodní samozvaní vůdci. Čtyřiašedesátiletý rakouský poslanec a profesor filozofie na Karlově univerzitě Masaryk mohl v roce 1914, kdy zazněly první válečné výstřely, odejít do penze. Místo toho začal uvažovat o budoucnosti Čech, Rakouska a Evropy i o tom, co by on, bez ohledu na věk, měl dál dělat. Rakušané a Němci válku prohrají – vycházel z úvahy o hospodářském a lidském potenciálu obou stran. „Že by Amerika pomohla, na to jsem nepomyslel,“ řekl později Karlu Čapkovi.

Většina Čechů třisetletou nadvládu Habsburků nesnášela a určité kladné prvky mnohonárodnostního Rakouska přehlížela. „Zprvu chránilo západní Evropu před tureckou expanzí, posléze menší a malé národy Evropy před rozpínavostí velmocí,“ napsali Petr Pithart, Petr Příhoda a Milan Otáhal v knize *Češi v dějinách nové doby* pod společným pseudonymem *Podiven*. „Pokud byli

Češi slabí a Vídeň silná, rozuměli teoreticky rakouské státní ideji velmi dobře. V praxi však byli jen zřídkakdy ochotni překonat nejen nechuť k Rakousku, ale i k institucionálnímu substrátu této ideje, totiž ke státu... Vnímali jej jako cosi cizího, zbytečného, českému národu zásadně nepřátelského.“

Za velkou nespravedlnost považovali rakouští Slované dualismus – vznik Rakousko-Uherska v roce 1867. V západní části monarchie, kde měly převahu slovanské národy, upevnili své vůdčí postavení Němci, ve východní uherské části rozhodovali Maďaři, kterých byla polovina, a ti pak nastolili tvrdý kurz maďarizace.

Ovšem i rakouská říše se proměňovala k lepšímu. Někdy však byly kroky její vlády kupředu složité a přinášely nové potíže, s nimiž se neuměla vyrovnat.

Například v roce 1897 bezděčně rozpoutal vídeňský kabinet italsko-polského šlechtice Kazimira Badeniho těžkou krizi. Vydal jazykový zákon, jímž se v Čechách a na Moravě stavěla čeština v úředním styku na roveň němčině, která tam dosud vládla. Němci, kteří tvořili čtvrtinu obyvatel tohoto území, se cítili poníženi. O to víc nenáviděli Čechy a hledali posilu v Berlíně. I v Rakousko-Uhersku, dosud klidném a smířlivém, nastal vzestup pangermánství.

Na návrh vlády Maxe von Becka přijal v roce 1907 říšský sněm zákon o všeobecném hlasovacím právu pro muže od 24 let. Jenže toto právo nebylo rovné – každá národnost dostala určitý počet volebních obvodů. Například Němci měli jednoho poslance na 41 tisíc voličů, kdežto Češi potřebovali 57 tisíc. „Přesto to byl významný krok k demokratizaci veřejného života,“ připustil *Podiven*.

Prostí lidé, často naivně infikovaní některými vlasteneckými novináři a spisovateli, věřili, že by jim bylo lépe, kdyby žili v nějakém svazku s velkou slovanskou říší ruskou. Netušili, že tam je útlak ještě horší. Ovšem i několik málo politiků počítalo s Ruskem. Vůdce mladočechů, politické strany reprezentující rozvíjející se průmysl, čtyřiapadesátiletý poslanec Karel Kramář, dokonce v květnu 1914 vypracoval podrobný projekt Slovanské říše a tajně ho poslal do Petrohradu carské vládě. Toto impérium mělo tvořit carství ruské a bulharské, království české, polské, srbské a černohorské. Naštěstí pro autora tento velezrádný dokument do rukou rakouské policie nikdy nepadl.

Masaryk usiloval o zachování rakousko-uherské monarchie, samozřejmě s demokratickými právy pro všechny občany a s autonomií či federalizací pro národnosti. Ještě v prosinci 1912 se pokoušel o nalezení smíru mezi Bělehradem a Vídní – marně. Víru v mocnářství ztrácel postupně, jak si uvědomoval, že mezi rakousko-uherskými politiky neexistuje osobnost, která by dala říši nový směr. A když padesátimilionové Rakousko přepadlo pětimilionové Srbsko, cítil to jako morální políček. „Masaryk nešel do boje jako český separatista a nepřítel Němců, ale jako demokrat,“ řekl historik Jaroslav Opat z Masarykova ústavu Akademie věd „Kromě racionálních důvodů nemohl útok Vídně v létě 1914 přenést přes své svědomí.“

*Mocnáři car Mikuláš II.
a německý císař
Vilém II. na společné
projížďce v roce 1900.
V nastalé válce se
z nich stali protivníci.*

„Před válkou si jen malé skupinky Čechů dokázaly představit samostatný český stát,“ připomněl Ivan Šedivý z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. „Nový stát tak nebyl výsledkem nějakého třistaletého českého boje za samostatnost, ale daleko spíše realistickým oceněním vzniklé situace.“

Masaryk si však brzy uvědomil, že Němci tuhle válku považují za boj mezi Germánstvem a Slovanstvem – že tedy jde o přežití českého národa. Požadavek samostatného státu Čechů a Slováků, který zformuloval, proto předal svým přátelům z Anglie a Francie. V prosinci 1914 odjel do zahraničí. A potom v Paříži, Londýně, Petrohradě, Moskvě, Tokiu a Washingtonu začal prosazovat idealistickou představu: Dejte Čechům svobodu, rozbuorejte Rakousko-Uhersko!

Brzy se k němu přidal profesor na pražské obchodní akademii a soukromý docent sociologie Edvard Beneš, který zakotvil v Paříži a udržoval spojení s domovem. Nakonec se připojil třetí – astronom slovenského původu Milan Rastislav Štefánik, nyní diplomat a hrdina v důstojnické uniformě francouzského letectva. Štefánik, nositel řádu Čestné legie, také uvedl Masaryka k premiéru Aristidu Briandovi. V Praze se mezitím ustavil tajný spolek odbojářů *Maffie*.

Rovněž krajané v zahraničí se obávali, že vítězství Rakouska a Německa by přineslo zkázu českému a slovenskému národu. Proto iniciovali vytváření dobrovolnických jednotek, které bojovaly v rámci spojeneckých armád. Už koncem srpna 1914 vznikla ve Francii rota *Nazdar* o 300 mužích, která na jaře následujícího roku zasáhla do bojů, ale měla tak velké ztráty, že ji nakonec rozpustili. V Rusku zase povolila carská vláda ve stejné době zformování České družiny – praporu 700 Čechů a 16 Slováků, kteří tam žili. Tento útvar rozdělili do menších skupin vojáků, aby sloužili jako průzkumníci – vydávali se k německým a rakouským zákopům i do týlu nepřítelů.

Představitelům krajaňských spolků se však toto rozparcelování České družiny nelíbilo. Chtěli, aby bojovala jako jeden celek, a v lednu 1915 požádali

vrchní velení, aby do ní mohli vstupovat zajatci českého původu, kteří projeví zájem. Vláda však neměla příliš velkou chuť, aby zajatci zrazovali svého císaře, vždyť něco podobného by se mohlo stát i jí – na nepřátelské straně mohly vyrůst legie ukrajinské, finské, kavkazské. Až když začátkem roku 1917 padl car a moci se ujala civilní vláda, se nábor plně otevřel, takže původní prapor se postupem doby rozrostl na brigády a divize. Ovšem všichni legionáři si uvědomovali, že jestliže padnou do rakouského zajetí, jako zrádce je bez milosti popraví.

Bolševici, kteří uzurpovali v Rusku v listopadu 1917 moc, chtěli uzavřít s Německem a Rakouskem mír, byť za cenu ohromných územních ústupků a dalšího ponížení. V prosinci 1917 se toto jednání chýlilo k úspěšnému konci.

První uznání Československa

Separátní mírová smlouva s bolševiky by mohla zachránit monarchii bez velkých šrámů! – uvědomili si s hrůzou čeští politici v Praze.

Musíme proto sami ohlásit, že požadujeme samostatnost! Na počátku čtvrtého roku války – nepochybně pod vlivem stále jasnějšího vítězství Dohody – se sjednotili na tomto požadavku. A ti, kteří s ním nesouhlasili, museli zmlknout.

V neděli 6. ledna 1918 se v Grégrově sálu Obecního domu v Praze sešel „generální sněm poslanců zemí českých“. Na něm vyhlásili *Tříkrálovou deklaraci*: „*Národ náš hlásí se o svou samostatnost, opíraje se o své historické právo státní a jsa prodchnut všecek vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho svého občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovenské přispěti mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství, přiznávaje v tomto státě národním menšinám plná rovná práva národní.*“

Byla to hrdá a vzpurná slova. Ani slovo o Rakousku, ani slovo o Habsburcích! Jenom zmínka o „českém poselstvu na radě říšské“.

„Tento převrat provedli lidé, kteří se vrátili z vojny, internací a vězení: Kramář, Rašín, Klofáč, Dufek; jejich zásahem akce podzemní splýnula s politikou a politikové, kteří dosud pracovali s námi v *Maffii* – Šámal, Habrman, Herben, Kalina –, dostali se do vedení stran,“ napsal Jan Hajšman, účastník domácího odboje, v memoárech *Česká Maffie*. „Do té doby tajná akce, o které se šeptalo jako o »revolučním komitétu«, měla sice ohromný vliv na veřejné mínění, ale na politiku jen přes to veřejné mínění. Oficiální politika a tisk stran, vyjímaje stranu agrární, hleděly na »tajné komitét« s opovržením a nenávisí... S prací za hranicemi oficiální vedení politiky do těch dob nepočítalo vůbec, nebo

pramálo. Nebralo odboj na vědomí, o jeho účelnosti pochybovalo, mnozí politikové práci za hranicemi vůbec zavrhovali, že nejen není k ničemu, nýbrž těžce poškozuj e národ.“

„Velezrada! Konfiskovat!“ nařídil rakouský ministerský předseda Ernst Seidler, když se dověděl o prohlášení poslanců.

Nic nepomohlo. Opisy *Deklarace* se rozlétly po celém českém království. Tři dny nato přečetl její text jeden poslanec v parlamentu, tím získala imunitu, takže ji noviny mohly otisknout. Všichni ji přijímali jako výzvu k boji.

Začátkem roku otrásly monarchií hladové bouře a stávky. Na mnoha místech nedostali lidé chleba ani na přiděl, protože pekařům chyběla mouka. V pondělí 14. ledna vydala vláda nařízení, kterým se snižovaly už tak nepatrné přiděly potravin. Těžce pracující měli nyní nárok na 264 gramů mouky denně namísto dosavadních 300 gramů, všichni ostatní místo 200 pouze 196 gramů. Po dvou týdnech vyjednávání a konejšení stáhla vláda část pluků z fronty a za pomoci bodáků stávky v největších továrnách zlomila. Někde vojsko do hladových lidí dokonce střílelo.

Jenže na diplomatickém poli nebyla samostatnost vybojována. Západní mocnosti chtěly pořád Vídeň z boje vyřadit, a oslabit tak Berlín. Vždyť po bolševickém převratu v Rusku vzniklo nebezpečí, že milion německých vojáků se přesune z východu na západní bojiště a tam rozhodne válku. Třebaže Spojené státy vypověděly Habsburkům 4. prosince 1917 válku, s likvidací jejich panování nepočítaly. „Jsme však sami sobě povinni prohlásit, že si nepřejeme oslabit nebo přetvořit rakousko-uherskou říši,“ vyhlásil prezident Woodrow Wilson. „Pouze si přejeme, aby záležitosti jejích národů, ať velkých či malých, spočívaly v jejich rukou.“

Masaryk okamžitě protestoval. Z Kyjeva, kde pobýval, poslal prezidentu USA telegram s argumenty, jimiž dokazoval nezbytnost vzniku českého státu. To byl začátek vztahů mezi oběma politiky. Ovšem čtrnáct Wilsonových bodů, které v lednu 1918 shrnovaly podmínky pro ukončení války, s habsburským mocnářstvím dál počítaly.

V polovině února 1918 poslal tajnými cestami Miroslav Plesinger-Božinov Benešovým jménem do Prahy dopis: Postupujte jako dosud. „Všechny Vaše projevy zesilují naši pozici a nesmírně nám pomáhají. Je možné směle říci, že postavením našeho vojska a Vaším odporem československá otázka stala se opravdu mezinárodní. Naprosto nutno je dosud zdůrazňovat otázku slovanskou.“

O tři měsíce později vzkázal Beneš *Maffii*: „Politická situace je výborná.“ Avšak odhalení tajného vyjednávání císaře Karla prostřednictvím Zitina bratra Sixta Parmského všechny mosty Dohody k Vídni definitivně zničilo. Tato jednání o separátní mír Rakousko-Uherska, podnícená císařovnou Zitou, probíhala celou zimu 1917–1918. Třebaže se jich rakouský ministr zahraničí Ottokar

Czernin, původem ze západočeských Chudenic, účastnil, jejich existenci v dubnu 1918 popřel. Spojence to rozlítlo natolik, že francouzský premiér Georges Clemenceau tyto rozhovory prozradil. Přitom dokonce „kategoricky prohlásil, že Francie Čechy neopustí“.

Teď se rozzlobili generálové, kteří na sebe strhli vládu v císařství. Císař Karel musel jet odprosit německého císaře Viléma II., aby mu tuto troufalost odpustil, a přitom podepsal věčné spojenectví obou zemí.

Dohodoví politici si uvědomili, že Berlín a Vídeň od sebe neodtrhnou, jak měli v úmyslu, a zničující válka potrvá. Od nynějška plně souhlasili s rozparcelováním Rakousko-Uherska, jak je o to žádali někteří Češi, Srbové, Poláci a další emigranti.

Masaryk, Beneš a Štefánik tím získali při svých jednáních se západními státníky snazší pozici. I nadále v nich pokračovali bez ohledu na činnost domácího odboje.

Maffie se pozvolna a v utajení chystala k převzetí moci. Už dříve, v září 1917, se ustavil Svaz českých bank. Tento svaz vytvářel pod vedením ředitele Živnobanky Jaroslava Preisse podmínky pro hospodářskou samostatnost země.

Přípravy k samotnému převratu začaly v březnu 1918 – aspoň podle svědectví Rašína. V dubnu se ustavila komise, která měla po stránce správní a administrativní zajistit chod nového státu: Přemysl Šámal, Alois Rašín, František Sís, Josef Scheiner, bankéři Jaroslav Preiss a Vilém Pospíšil, druhý senátní prezident Nejvyššího správního soudu Ferdinand Pantůček... Vytvořili subkomise pro otázky správní, finanční, obchodní a další, vybírali úředníky.

Spojení *Maffie* s Paříží nebylo nikdy plynulé. Teprve v lednu 1918 se je podařilo obnovit přes Holandsko. Čeští cukrovarníci si každý týden vyměňovali s tamními kolegy odborné časopisy.

Chemický inženýr Vladimír Staněk vyvinul neviditelný inkoust. Tím do časopisu *Prager Zuckermarkt* psali vzkazy a výtisk posílali malíři Emilu Fillovi do Amsterdamu. Filla tajné písmo vyvolal a o další odeslání zpráv se postaral redaktor Jan Borský, kterého tam *Maffie* doporučila.

Depeše od Beneše vepisoval tajným písmem Borský do obdobného holandského týdeníku s pražským adresátem. Spojení fungovalo, byť s mnoha poruchami, až do konce monarchie.

Začátkem dubna promluvil Czernin velmi sebevědomě o spojenectví německých a rakousko-uherských zbraní. Měl důvod – už měsíc platil separátní mír s bolševiky. „Jistí vůdcové národa... usnášejí se v rezolucích, jež ani vláskem nesouvisejí se státní myšlenkou, nenacházejí slova pokárání pro české vojsko, které bojuje proti své vlasti... Bídny, ubohý Masaryk není jediný svého druhu. Jsou také takoví Masarykové uvnitř našich hranic...“

To je urážka národa! To si nemůžeme nechat líbit! Teď už nemohou mluvit jenom poslanci, ale i zástupci všech ostatních vrstev.

Deset dnů nato, 13. dubna, se schází opět v Grégrově sále několik stovek politiků, umělců a učenců. Spisovatel Alois Jirásek jim čte „přísahu národa“ – prohlášení, které vyzývá „národ československý“ k žulové neoblomnosti, vytrvalosti a houževnatosti až do konečného vítězství. Od českých poslanců v říšské radě ve Vídni žádají, aby usilovali o obnovu demokratických principů, odstranění cenzury a amnestie pro politické vězně. Otevřením parlamentu končí „národní mlčení“. Manifest podepsaly dvě stovky osobností. Poslanec Václav Staněk hovořil 30. května na základě konceptu, který mu dodal Švehla, o spojení českého a slovenského národa do jednoho celku – poprvé zazněla ve Vídni myšlenka Československa, byť třeba ve svazku s habsburskou monarchií.

Ministr Czernin se stal terčem posměchu i v zahraničí. Na kongresu potlačených národů Rakousko-Uherska v dubnu 1918 v Římě padl návrh, aby „bídnému Masarykovi“ poslali pozdravný telegram. Účastníci ho schválili potleskem.

O římském kongresu se příznivě rozepisovaly noviny v západní Evropě a ve Spojených státech. Čtenáři v habsburské říši se o něm dověděli z nenávislného psaní rakouského tisku. Průběh tohoto jednání, stejně jako zprávy o pokračujícím neklidu v Rakousku a o jednáních Štefánika a Beneše se západoevropskými vládami zapůsobily i na amerického státního tajemníka (ministra zahraničí) Roberta Lansinga. Utvrdily ho v přesvědčení, k němuž došel už v lednu – habsburské mocnářství musíme odepsat!

Štefánik, třetí z vůdců československého exilu, navštívil na konci zimy 1918 Itálii. Trebaže Beneš v minulém roce získal souhlas římské vlády k formování legií, měl to být jenom polovojenský sbor beze zbraní. Diplomatsky obratný Štefánik ve francouzské uniformě s plukovníckými nárameníky chtěl víc. Navštěvoval generály a politiky, přijal ho král – všude působil svým osobním kouzlem.

„Vždyť Češi a Slováci nejsou opravdoví zajatci!“ upozorňoval Štefánik. „Většina z nich k vám přešla na základě výzev z letáků. Někteří se už uplatnili na frontě. V rakouské armádě bojuje na milion mužů proti své vůli. Když se dozvedí, že proti nim stojí jejich bratři, ještě víc to podlomí jejich morálku.“

Těmito argumenty přemohl odpor některých italských ministrů a generálů – pořád viděli v Česích jenom spojence Jihoslovanů, vůči nimž měli územní nároky.

A tak v neděli 21. dubna 1918 podepsali Štefánik a premiér Vittorio Emanuel Orlando oficiální smlouvu mezi italskou vládou a ČNR o vytváření politicky a právně samostatné československé armády. Italské legie tedy nevznikly z rozhodnutí vlády jako v Rusku a ve Francii, nýbrž diplomatickým aktem.

„...je prvním mezinárodním dokumentem skutečného uznání samostatného československého státu, uznáním nejen diplomatickými formulacemi, ale

Za první světové války si muselo uniformy obléknout na všech stranách front na 70 milionů mužů.

i formou, která potvrzuje existenci svrchovaného státu," řekl Orlando později ve sněmovně. „Závazky zahrnuté ve smlouvě jsou oboustranné. Toto první uznání je dílem pana Štefánika.“

Itálie jako první člen Dohody tedy uznala existenci československého státu – státu bez území, bez volených orgánů, ale s armádou. Tento akt neměl ve světové historii obdoby.

Štefánikovo vítězství vzbudilo v Benešovi závist. Proč se to podařilo jemu, a ne mně? Přispělo k prohloubení jejich rozporů, které zavinila Štefánikova orientace na církev, království a Itálii. I jeho úspěchy ve vysokých kruzích společnosti mu Beneš záviděl.

Předávání důležitých vojenských a hospodářských informací, které *maffiáni* získali, se v průběhu roku 1917 zintenzivnilo. Toto spojení často zprostředkoval redaktor Jan Hajšman, který po zákazu deníku *Čas* pracoval v jiných redakcích a psal i do jihoslovanských listů.

Začátkem února 1917 poslal Šámal Hajšmana do Vídně. Jejich společný známý Josef Konrád z Turnova často vyprávěl různé důvěrnosti od císařského dvora. Ukázalo se, že je má z dopisů své sestry, provdané ve Vídni za císařského komorníka Jindřicha Slámu. Čeští politici potřebovali vědět, co se děje okolo císaře, a tohle byl jedinečný pramen.

Nejdřív Hajšman promluvil s paní Slámovou, uvědomělou Češkou z Třeboně. „Ne, manžela do téhle tajné hry nezasvětim,“ rozhodla se statečná paní. Vyjednávač souhlasil: „A spojení budeme dál udržovat přes vašeho bratra.“

Před *maffiány* se najednou otevřel naprosto odlišný svět, který byl občanským politikům zapovězený – do úzkého kruhu dvorních rádců měli přístup

jenom šlechtici, generálové a duchovní německého a maďarského původu. Ukázalo se, že nerozhoduje samotný císař Karel, nýbrž velký vliv má jeho manželka Zita, pocházející z rodiny vévody z Parmy, která se rozprostírala po celé Evropě. Její bratři sloužili jak ve vojsku Dohody, tak v rakousko-uherské armádě. Zita chtěla s válkou rychle skoncovat – viděla v tom jedinou možnost, jak zachránit dynastii. Dvůr hledal cestu k Čechům také z dalších důvodů – mají potraviny a jejich exiloví vůdci jednají s nepřátelskými vládami. Jenže Němci a Maďaři byli proti Čechům.

Všechny tyto informace nyní putovaly z Vídně do Turnova, odtamtud do Prahy a dál – pokud fungovalo spojení – do Paříže. A protože pražské místodržitelství a vojenské velitelství hrály jinou hru, než o jakou usiloval dvůr, Šámala a Hajšman opatrně pouštěli informace o panovníkových názorech na řešení české otázky mezi politiky a novináři. Jejich prostřednictvím prosakovaly do novin.

V únoru navázal Hajšman z příkazu Šámala styky s komisařem tajné státní policie Richardem Bienertem. Hajšman předával Bienertovi zprávy o situaci na české politické scéně, samozřejmě upravené podle potřeb *Maffie*. A na oplátku se dovídal o činnosti policejních špiclů a agentů, o činnosti policejního ředitelství a o nebezpečích, která hrozí různým lidem.

Triumfální příjezd do Ameriky

Ten starý pán se ubytoval ve vznešeném hotelu *Imperial*, má britský pas se skandinávským jménem Marsden, ale noviny psaly, že se jmenuje Masaryk a jeho armáda ovládá sibiřskou magistrálu. Kdo to vlastně je? Můžeme mu povolit pobyt v Japonsku?

Inspektor Takejama z cizineckého oddělení tokijské policie nemohl tuhle motanici rozplést a nechápal, s kým jedná. Masaryk mu několikrát vysvětloval, že cizí jméno má v pasu z bezpečnostních důvodů. Dostal ho od britské Zpravodajské služby (*Secret Intelligence Service – SIS*). Trvalo několik dnů, než nadřízení policistovi potvrdili, že je to skutečně důležitý člověk.

Spojenečtí vyslanci i japonský ministr zahraničí chtěli od Masaryka vědět, jak hodnotí situaci v Rusku. Už v Petrohradě se starý pán dohodl se synem svého dávného přítele diplomatem Robertem Cranem, že jakmile překročí ruské hranice, sepíše pro americkou vládu svůj názor na bývalou carskou říši. V Tokiu mu to vyslanec Roland Sleton Morris hned připomněl.

„Spojenci by měli uznat bolševickou vládu,“ doporučoval Masaryk v úvaze pro amerického vyslance a Washington, datovanou 11. dubna 1918. „... budou-li Spojenci s bolševiky v dobrém poměru, budou moci mít na ně vliv... Hnutí monarchistické je slabé... Kadeti a sociální revolucionáři se organizují

proti bolševikům; nečekám od těchto stran nějaký větší úspěch... Bolševici udrží moc déle, nežli jejich odpůrcové předpokládají... Spojenci musí v Rusku udolávat Němce a Rakušany... Podařilo se mi organizovat v Rusku z českých a slovenských zajatců korpus 50 000 mužů; dohodl jsem se s francouzskou vládou, že je pošleme do Francie... Jsou výborní vojáci, jak to dokázali v obnovené ofenzivě v minulém červnu... Můžeme organizovat korpus druhý o téže velikosti... Podrobí-li si Němci Východ, podrobí si potom i Západ."

Ovšem to nebyla osamělá výzva snílka. „Masarykovo doporučení se shodovalo s jednou linií spojenecké politiky," hodnotil historik Jiří Kovtun v knize *Masarykův triumf. Politiky*, „jejímž cílem bylo neprohlubovat v Rusku konflikty, neprovokovat nepřátelství Rusů ke Spojencům a založit spojeneckou akci na součinnosti s ruskými úřady". Naproti tomu někteří francouzští a britští politici uvažovali o tom, že by československé legie mohly znovu otevřít východní frontu proti Němcům, bez ohledu na mínění Leninových bolševiků. Chtěli jim dokonce poslat na pomoc své divize.

Koncem dubna vystoupil Masaryk z lodi v kanadském Vancouveru. Čekala na něj delegace českých a slovenských krajanů vedená Karlem Perglerem, místopředsdou odbočky ČNR v Americe. V neděli 5. května dojel český politik vlakem do Chicaga.

„Sibiřského diktátora", jak mu přezdívaly noviny, přišlo uvítat na 200 tisíc lidí. „Byla to největší národní slavnost v historii amerických Čechů a Slováků," zdůraznil Kovtun. „Pro Masaryka to byl jeden z emocionálních vrcholů jeho politického života."

O čtyři dny později pozdravili Masaryka ve Washingtonu nejen tisíce krajanů, ale také 27 členů Kongresu. To nejlépe naznačovalo jeho význam jako vůdce československého zahraničního odboje i jako politika s mezinárodní pověstí.

Češi a Slováci ve Spojených státech byli zapálenými vlastenci, kteří horovali pro samostatnost. Když USA vyhlásily odvozy mužů do armády, narukovalo do ní na 30 tisíc Čechoameričanů a 12 tisíc Slováků. Do legií ve Francii se mohli hlásit jedině mládenci, kteří této povinnosti ušli. A těch nakonec byly tři tisíce.

Mezitím doprava československých legií po transsibiřské magistrále uvázla. „I když se zpočátku sovětská vláda s ČNR dohodla na odsunu legií do Vladivostoku, místní sověty měly na průjezdy ešelonů občas jiné názory," konstatoval Pichlík. „Bolševická moc nebyla jednotná. Legie se stávaly záštitou protisovětských sil – ale ty byly slabé politicky a vojensky, nikde se samy neudržely. Není proto divu, že sověty se snažily legie odzbrojit, zdržovaly jejich vlaky, přitom vznikaly potyčky."

Ovšem i petrohradská bolševická vláda, na niž tlačili němečtí generálové, dohodu s Českoslováky porušila. Na nádraží v Krasnojarsku našli 27. dubna legionáři telegram sovětského lidového komisaře (ministra) zahraničních věcí

Georgije Čičerina místním sovětům. Německo se obává, že Japonci zaútočí na Sibiř, proto „důrazně naléhá“, aby byli odtamtud odvezeni němečtí zajatci – psal ministr. „Prosím, použijte všech prostředků. Československé oddíly není nutno dopravovat na východ.“

„K vyhrocení nepřátelství mezi legionáři a sovětským režimem přispěla také činnost bolševiků mezi Čechy a Slováky v Rusku, a zvláště přímo v řadách československé legie,“ uvedl Kovtun. „V nejostřejších formách se tato činnost rovnala pokusu politicky rozbít československé vojsko a učinit z něj rezervoár pro nábor do Rudé armády.“

Německá vojska, posílená divizemi staženými z Ruska, zahájila koncem března 1918 další ofenzivu na francouzské frontě. Nad silami Dohody měla početnou převahu. Za necelý týden postoupila o šedesát kilometrů a přerušila trať do Paříže. V dubnu následoval ve Flandrech další útok, opět úspěšný. To už se ve Francii chystaly americké divize k boji. Dohoda mohla těmito čerstvými vojsky svou frontu posilovat a současně chystat generální protiofenzivu.

Pět dnů po příchodu do americké metropole se Masaryk setkal s tajemníkem (ministrem) obrany Richardem Bakerem, vzápětí s Lansingovým náměstkem Williamem Phillipsem a potom s dalšími úředníky státního departmentu. Všem vysvětloval, že legie by měly z Ruska co nejrychleji odejít na západní frontu, že Němci nejsou schopni vojensky ovládnout Rusko a že nově vzniklý československý stát by se měl stát překážkou proti rozpínavosti Germánů, protože rozbití Rakouska bude i úderem proti Německu.

Masarykův přítel milionář Crane se pokusil dojednat schůzku českého vůdce s prezidentem. Wilson ji odkládal. Potřeboval si nejdřív sám ujasnit situaci.

Lansing dostával z Evropy zprávy o stoupajícím významu České národní rady a československých legií. Proto navrhl prezidentovi, aby změnil svou politiku vůči Rakousku. Nepřímo tím podpořil Českoslováky.

Vládci sibiřské magistrály

Na železniční stanici v Čeljabinsku vedle sebe stály 14. května 1918 ešelony 3. a 6. československého pluku. Když tudy dopoledne projížděl vlak s německými, maďarskými a rumunskými zajatci směrem na západ, někdo z nich hodil kolejovou svorku mezi legionáře. Jeden Čech padl k zemi a začal krváčet... Rozlíčení legionáři vlak doběhli, zastavili ho, zajatce vyhnali z vagonů na trať a údajného viníka na místě ubili. Byly to divoké časy.

Místní sovět zadržel deset legionářů 6. pluku, kteří tento čin spáchali. Případ se bolševikům hodil – po zámince, aby mohli legie skřípnout, dávno toužili. Když přišel za své podřízené bratry intervenovat poručík Stanislav Čeček, málem ho také uvěznil.

Avšak legionáři si to nenechali líbit, zmocnili se města, zajaté kamarády osvobodili, ve skladišti ukořistili na tři tisíce pušek a vrátili se do vlaku.

Tahle drobná příhoda se stala v den, kdy debatoval Masaryk s Bakerem. A vyvolala napětí, které už se nedalo uhasit.

Už dříve požádal bolševický komisař války Trockij zástupce ČNR Prokopa Maxu a Bohumila Čermáka, aby dirigovali vlaky s vojáky k severním přístavům. Chtěl se padesátitisícové armády, která byla součástí Dohody, co nejrychleji zbavit. Ostatně brestlitevský mír z 3. března 1918 Sověty zavazoval, aby na svém území netrpěli oddíly nepřátelské centrálním mocnostem. I západní vlády usilovaly o brzký přesun Čechoslováků na francouzskou frontu. Nejlepší by bylo, kdyby se legie nalodily v Archangelsku a Murmansku, kde měli Britové expediční sbor. V Severním moři bylo poměrně dost spojeneckých lodí, které by je mohly převézt – i když hrozilo nebezpečí od německých ponorek. Na Dálném východě, ve Vladivostoku, Dohoda žádné lodě neměla.

Legionáři se severní trasou nesouhlasili. Považovali ji za bolševickou past. Zprávy z Paříže a Londýna k nim doléhaly občas a s velkým zpožděním, takže názory a možnosti spojenců neznali.

Sjezd zástupců legií 23. května v Čeljabinsku rozhodl, že všech 260 vlaků pojedou dál do Vladivostoku. Současně ustavil Prozatímní výkonný výbor v čele s Bohdanem Pavlů, jehož členy se stali také velitelé pluků Stanislav Čeček, Radola Gajda a Sergej Vojcechovský. Ještě před tím, než se o tomto jednání bolševici dověděli, zatkl v Moskvě Čermáka a Maxu a současně vyzvali legie, aby složily zbraně.

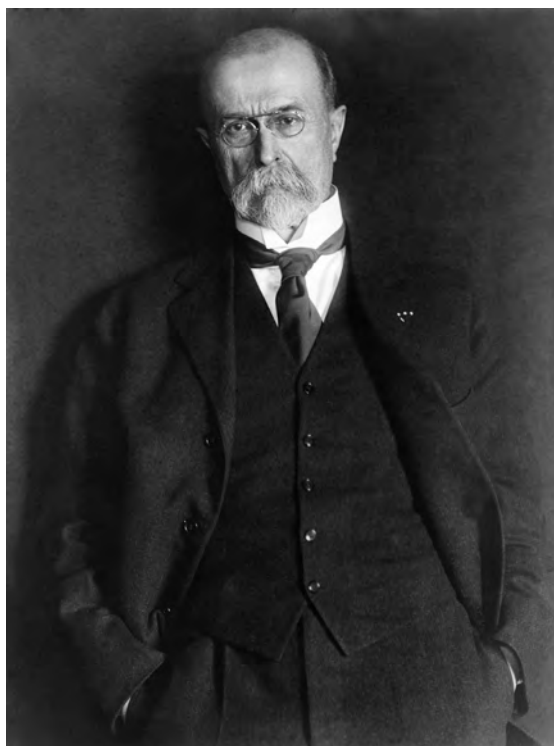
Trockij rozeslal 25. května telegraficky rozkaz: „Všechny sověty na železničních tratích jsou povinny pod hrozbou těžké odpovědnosti Čechoslováky odzbrojit. Každý Čechoslovák, který bude nalezen se zbraní v blízkosti železniční dráhy, musí být zastřelen.“

Propukly urputné boje. Čechoslováci, kteří považovali sověty a Rudou armádu za spojence Němců a Rakušanů, v nich vítězili, třebaže leckdy s velkými ztrátami. Na některých místech bojovali rovněž se stovkami německých a rakouských zajatců, kteří se přidali k bolševikům. Legie postupně ovládly klíčové stanice na sibiřské magistrále, na Volze Samaru a Kazaň.

Bohužel, ruské politiky, kteří by dokázali vybudovat demokratickou republiku, čeští představitelé nenašli. Carští generálové a admirálové, kteří bojovali proti Rudé armádě, byli příliš mocichtiví a krutí, než aby je prostí lidé mohli podporovat. A politici zkorumpovaní a chtiví peněz. Čechoslováci neměli komu předat vládu nad územím, které vyčistili od bolševických vojsk a tlup banditů.

Washington, Londýn a Paříž se o rozrůstajícím konfliktu dovídaly se zpožděním mnoha dnů a někdy i týdnů, v okamžicích, kdy tyto zprávy další vývoj už překonal. Spojení mezi Ruskem a západním světem bylo zdoluhavé.

Masaryk dlouho usiloval o zachování rakousko-uherské monarchie. Víru v mocnářství ztratil, uvědomiv si, že neexistuje osobnost, která by dala říši demokratický směr. Předpovídal ale, že na dotvoření nové republiky bude zapotřebí padesáti let míru.

„Účinek těchto zpráv v Americe byl překvapující a takřka neuvěřitelný – najednou Čechevé, Čechoslováci byli známi každému,“ vzpomínal Masaryk ve *Světové revoluci*. „Anabáze našich ruských legií nepůsobila jen na veřejnost širší, nýbrž i na kruhy politické. Opanování magistrály a obsazení Vladivostoku, to všechno se jevílo jako bajka a pohádka; úspěchy německé ofenzivy ve Francii tvořily jí temné pozadí. Opanování magistrály přisuzovali i střízliví politikové a vojáci značný význam vojenský; sám Ludendorff způsobil protest své vlády, daný bolševikům proti naší armádě v Rusku, a naši anabázi připisoval, že se němečtí zajatci nemohli vrátit domů a posílit armádu. Politický úspěch v Americe byl rozhodný, tím rozhodnější, že také v Evropě sibiřská anabáze byla posuzována a přijímána stejně. Je jisto, že na politické rozhodnutí vlády ve Spojených státech anabáze měla vliv.“

Koncem května 1918 vyslovil Lansing sympatie americké vlády k „nacionálním tužbám Čechoslováků a Jihoslovanů“. O několik dnů později se k němu připojily vlády Francie, Anglie a Itálie.

Francouzi a Angličané začali ještě více prosazovat intervenci proti bolševikům a ustavení fronty na Volze.

V pondělí 3. června britská vláda vyjádřila ochotu uznat Československou národní radu nejen jako vojenské velitelství, ale i jako „nejvyšší orgán

československého hnutí“, tedy politicky. Londýn a Paříž se současně připojily k Lansingovým sympatiím, o rozbití habsburského mocnářství však nemluvily.

Boje na Sibiři se stupňovaly. Šéf francouzské vojenské mise v Rusku generál Jean Lavergne oznámil Paříži, že Čechoslováci všude nad bolševiky vítězí a to vyvolává protibolševické hnutí. „Lavergne opět doporučoval,“ napsal Kovtun, „aby v případě, že k intervenci brzo dojde, byl Čechoslovákům dán pokyn udržovat kontrolu na sibiřské dráze a navíc zajistit ochranné pásmo v Povolží, kde by se mohly soustředit ruské protibolševické organizace“.

Prezidentovi poradci navrhli pánovi Bílého domu, aby pozval Masaryka jako znalce ruských problémů k návštěvě. „Wilson, který nahlédl, že bude muset reagovat na vzrůstající tlak Spojenců ve věci intervence,“ uvedl Kovtun, „se v polovině června rozhodl, že k poradám o ruské otázce přizve Masaryka.“

Do Bílého domu vstoupil český vůdce v podvečer 19. června. Masaryk se vyslovil proti intervenci i proti začlenění československých legií do jednotek, které by ji měly provést. Třebaže by si přál, aby proti Německu vystoupila celá japonská armáda, bylo by obtížné její účast financovat. Ostatně, pro intervenci neviděl žádný důvod. Wilson si později poznamenal, že „ještě nikdy nedostal víc informací“. Kromě toho prezident by považoval nasazení Japonců v Rusku za nešťastné – lidé měli rusko-japonskou válku, v níž carská říše padla, v dobré paměti. Potom svému hostu nastínil plán hospodářské a humanitární pomoci Rusku.

Masaryk Wilsona požádal, aby pomohl při dopravě legií z Ruska do západní Evropy. Nakonec zdůraznil: „Válku vyhraje Dohoda jedině tehdy, pane prezidente, když rozbije Rakousko-Uhersko, které je nejbližším pomocníkem militaristického Německa.“

Ovšem intervenci proti bolševikům podporoval i tisk. Například list *New York Times* v úvodníku 6. července napsal, že největší ranou centrálním mocnostem by bylo, kdyby ruský lid svrhl Lenina a Trockého. Opětovné zapojení Ruska do války by odlehčilo západní frontě. Také Londýn a Paříž naléhaly na využití československých legionářů proti bolševikům a na vyslání intervenčních vojsk.

Z americké strany je podpořili jenom vojáci a diplomaté, kteří znali tamní situaci. Z Omska upozorňoval konzul Alfred R. Thomson, že „hlavní vojenskou oporou sovětské vlády byli vyzbrojení maďarští a němečtí váleční zajatci“. Konzul John Caldwell z Vladivostoku poslal 26. května zprávu, že celé legie bojují proti bolševikům a potřebují pomoc. Admirál Austin M. Knight hlásil 22. června z Vladivostoku, že legionáři „jsou nyní ochotni spolupracovat se spojeneckými silami proti německé aktivitě na Sibiři“, a žádal pro ně podporu, neboť „český vliv by mohl převážit japonský“.

Někteří úředníci státního departmentu považovali tento telegram za podnět ke změně politiky. „To je dar z nebe!“ reagoval na něj Butler Wright, který dřív

sloužil v Petrohradě. „To je přesně ta zpráva, kterou jsme potřebovali!“ Avšak vysocí američtí činitelé vyslání posil na Sibiř vetovali.

„O bojích v Rusku informovali americké diplomaty důstojníci legií,“ podotkl Antonín Klimek z Vojenského historického ústavu. „A ti v počtech německých a rakouských zajatců začleněných do Rudé armády hodně přeháněli. Když se později zjišťovala účast zajatců, ukázalo se, že ve skutečnosti jich bylo jenom několik stovek.“

Mezitím se 31. května sešli v Pittsburghu zástupci českých a slovenských spolků v Americe. Jménem svých rodáků doma uzavřeli smlouvu o rovnoprávnosti Slováků v budoucím společném státu – o jejich autonomii, sněmu, vládě a podobně.

V polovině června, kdy se československé legie staly pány sibiřské magistrály, zahájili Rakušané útok na italská postavení u řeky Piavy. Spojenci je odrazili, přičemž se vyznamenala československá divize, nedávno sestavená z krajanů, a především ze zajatců a přeběhlíků.

Koncem června dokončil Lansing memorandum o změně americké politiky vůči Vídni. K faktorům, které to způsobily, musíme – jak napsal Kovtun – „vedle vnitřní krize v Rakousku, situace na frontách a tlaku Spojenců přičíst i Masarykovo osobní úsilí“.

„Po 29. květnu, kdy vláda vydala prohlášení o národních aspiracích Čecho-Slováků a Jihoslovanů na svobodu, snažili se němečtí a maďarští činitelé a sympatizátoři nesprávně vykládat a překrucovat jeho zjevný úmysl,“ uvádí memorandum. „Aby o smyslu tohoto prohlášení nebylo nedorozumění, učinil dnes státní tajemník další oznámení o stanovisku vlády USA, kterým je, že všechny větve slovanské rasy mají být úplně osvobozeny z německé a rakouské nadvlády.“

Tento text dostali diplomaté a novináři v pátek 28. června 1918. Ovšem k uznání československého odboje měl Wilson ještě daleko. O ně se mezitím postarala Paříž.

V sobotu 29. června 1918 předal ministr zahraničí Stephen Pichon generálnímu tajemníkovi ČNR Edvardu Benešovi nótu, v níž se pravilo: *„Ve chvílích, kdy 21. pluk střelecký – první to jednotka samostatné armády československé ve Francii – přijímá svůj prapor; chystá se opustit své tábory a obsadit frontový úsek uprostřed svých francouzských bratří ve zbrani, vláda republiky, jsouc svědkyní Vašeho úsilí a Vaší oddanosti k věci Spojenců, považuje za spravedlivé a nutné prohlásiti práva Vašeho národa na samostatnost a uznati veřejně a oficiálně československou Národní radu jako nejvyšší orgán spravující veškeré zájmy národa a jako první základ příští vlády československé.“* Po Itálii druhý spojenec uznal nezávislé Československo.

V neděli si považoval za čest předat Čechoslovákům plukovní prapor sám prezident Raymond Poincaré. Byl to první projev uznání za boje s bolševiky.

Uznání od opatrných Britů

„Ať žije Wilson! Ať žije Masaryk!“ volali lidé na Václavském náměstí. Takovou protirakouskou demonstraci střed Prahy dosud nezažil. Vždyť ten čtvrtek 16. května 1918 bylo mocnářství ještě ve válečném stavu se Spojenými státy a Masaryk měl cejch velezrádce. A potom si desetitisíce lidí zopakovaly slavnou „přísluhu národa“ z dubna.

V Praze začínaly oslavy šedesáti let Národního divadla. Oslavoval celý národ. Přijely desetitisíce lidí z venkova, mnozí v národních krojích. Také delegace Jihoslovanů, Poláků, Italů a Rumunů. Ze Slovenska, které patřilo pod Maďarsko, dorazili básník Pavel Országh Hviezdoslav a politik Vavro Šrobár s dvacítkou přátel. Byl to teprve druhý kontakt mezi domácími Slováky a Čechy za války – poprvé se objevil Šrobár na výzvědách v Praze v dubnu 1917.

V pátek se v Obecním domě uskutečnila manifestace slovanských a románských národů Rakousko-Uherska. Její účastníci požadovali nezávislost. Pak se rozešli do ulic. Vlastenci se poznávali podle stužek v národních barvách i kokard západních zemí. Prahou procházely průvody, které zpívaly hymny států Dohody a revoluční písně. Ještě celou sobotu bylo město ve varu a nadšení.

V neděli zasáhla policie. Zakázala průvody a shromáždění, vyhostila Jihoslovany, zastavila *Národní listy*, pohrozila uzavřením Národního divadla. Ovšem nadšení lidí z toho, že konec nenáviděné monarchie se blíží, utlumit nemohla. Slovenské účastníky pronásledovaly po návratu domů uherské úřady.

Zprávy o obrovském protirakouském vření v Praze prošly zahraničním tiskem a dohodovým vládám znovu připomněly „českou otázku“. Zato vídeňský provládní deník *Neue Freie Presse* nenávislně podotkl: „Divadelní komedie s Masarykem v pozadí.“

Zpráva o uznání Národní rady francouzskou vládou podnítila české politiky k nové aktivitě. Už od dubnové „národní přísahy“ debatovali o tom, že by měli obnovit činnost Národního výboru (NV). Znovu ho ustavili v sobotu 13. července. Jako klíče k jeho složení použili výsledků parlamentních voleb z roku 1911. Členy obnoveného NV se stali *maffiáni* Karel Kramář, který byl zvolen předsedou, dále Alois Rašín, sociální demokraté Gustav Habrman a František Soukup. Funkce místopředsedů dostali agrárník Antonín Švehla a národní sociál Václav Kloufáč. Toto předsednictvo fungovalo trvale, kdežto osmatřicet členů výboru se scházelo jenom k posuzování základních otázek.

Třebaže měl tento výbor v názvu československý, nezasedal v něm jediný Slovák. Vyplývalo to ze situace – styky Prahy s Prešpurkem (maďarsky Pozsony, dnes Bratislava) byly stále ojedinělé.

„Poslání Národního výboru československého je dáno příkazem této doby,“ psalo se v jeho svolání k národu. „...právo na sebeurčení v samostatném

demokratickém státě československém s vlastní správou ve vlastním domě a pod vlastní svrchovaností.“

To je čecháčská drzost! Ten jejich „Národní výbor“ jednoduše zakážeme! – začali uvažovat někteří vládní úředníci ve Vídni. Ale potom si uvědomili, že by tím vyvolali další neklid. Raději se budeme tvářit, jako by se nic nestalo!

Nicméně podle novináře Ferdinanda Peroutky bylo toto prohlášení „svědectvím úplné harmonie mezi politikou domácí a zahraniční“, které Masaryk a jeho spolupracovníci tolik potřebovali. Národní výbor v Praze byl první orgán toho druhu založený v rakousko-uherském mocnářství.

Na zasedání říšské rady ve Vídni v polovině července mluvili čeští poslanci, chránění imunitou, ještě ostřeji. Zakladatel brněnských *Lidových novin*, třiašedesátiletý Adolf Stránský, Masarykův předválečný spolubojovník, dokonce navrhl podat na vládu premiéra Seidlera žalobu. *„Jsme odhodláni ukázat cizím zemím, jak nesnesitelná se stala cizí německá nadvláda nad rakouskými národy a jak špatně je Rakousko spravováno nezákonnými výnosy. Žalujeme ministerského předsedu jako typického představitele poněmčelého Rakouska, jehož existence znamená prodlužování války... Můžete s naším návrhem na obžalobu dělat, co chcete. Můžete jej odmítnout. Vezměte však na vědomí, že toto odmítnutí bude pro Dohodu jen novým materiálem a že tím jen vydláždíte další kus cesty k naší samostatnosti.“*

Sněmovna obžalobu zamítla. Avšak vláda nezískala dost hlasů pro státní rozpočet a padla. Novým ministerským předsedou se stal rakouský politik Max Hussarek, kterému nezbylo nic jiného, než pokračovat v dosavadním kurzu.

V době, kdy zasedal vídeňský parlament, selhal poslední německý pokus o ofenzivu ve Francii. Naopak 18. července zaútočila spojenecká vojska na německá postavení a začala postupovat.

Beneš se pokusil odeslat obvyklými tajnými cestami do Prahy dopis. Vysoce v něm hodnotil francouzské uznání ČNR a upozorňoval české politiky, aby byli připraveni „kolem listopadu na možnost rány proti Německu a Rakousku“. A stejně jako ve zprávě z 27. května i nyní poznamenal, že Národní rada je jenom součástí vlády, která se musí utvořit doma. Avšak zdá se, že právě toto poselství do Prahy nikdy nedošlo.

S brzkým koncem Německa počítali spiklenci v Praze i podle zpráv z vlastních pramenů. „V srpnu 1918 dostala *Maffie* první bezpečné zprávy o tom, že Ludendorff pokládá situaci za ztracenou,“ napsal později Rašín. „Tyto zprávy se zhušťovaly stále určitěji. Došly potvrzení ze strany poznaňských Poláků i od důvěrníka, kterého jsme měli u rakouského dvora. Z vídeňského generálního štábu dostali jsme zprávu o plánu vyklidit piavskou frontu a stáhnouti se na Soču. Ve druhé polovině srpna přišly již z fronty i z Blumau zprávy, že tento plán se provádí, že začíná měnit se zásobování potravinami i střelivem, přikročuje se k vyklizování obsazeného italského území a k úpravám

Už v srpnu 1914 vznikla ve Francii rota Nazdar (zástava na fotografii) o 300 mužích, která na jaře následujícího roku zasáhla do bojů s Německem.

na Soče... Generální štáb německý dělal plány o vybudování obranné čáry rýnské a Ludendorff měl přemluvit císaře Karla, aby po ústupu na Soču poskytl několik divizí na Rýn ke krytí ústupu německých vojsk. Pokus ten ve Vídni úplně ztroskotal.“

Čeští politici přijímali tyhle optimistické zprávy skepticky. „Počítali jsme stále s tím, že nejen Německo, nýbrž německý národ se vzepře k poslednímu velikému odporu,“ obával se Rašín. „Samolibost Němců, vybičovaná vítězstvími, požene národ, aby se pokusil odvrátiti v poslední chvíli neštěstí. Výsledek nemůže býti než porážka, ale tento odpor by ji jen oddálil, zhroucení přišlo by později. Nebude-li tohoto odporu, budou-li rozhodnými jen vojenské výpočty, pak ovšem zhroucení přijde brzy.“

Beneš mezitím vyjednával s britskou vládou o plné uznání ČNR. Ministru zahraničí Balfourovi sdělil 26. července, že chápe britské přání ponechat legie v Rusku, i když později počítá s jejich nasazením na západní frontě.

Londýnští diplomaté souhlasili, ale obávali se, že by museli stejným způsobem rovněž uznat zahraniční výbor Jihoslovanů. Nakonec přišel šéf zahraniční rubriky deníku *Times* Henry Wickham Steed na chytrou kompromisní formulaci: ČNR bude uznána nikoli jako vláda, nýbrž jako „trustee“, což je slovo o mnoha významech; snad bychom ho zde mohli přeložit jako „zplnomocněnec“.

Arthur Balfour tedy zaslal Edvardu Benešovi 9. srpna 1918 dopis, podle něhož Velká Británie „uznává právo Československé národní rady jakožto nejvyššího orgánu čs. národních zájmů a jakožto nynějšího zplnomocněnce

budoucí čs. vlády vykonávat nejvyšší autoritu nad (čs.) spojeneckou armádou...“ Současně uznala „*tři československé armády za jednotnou armádu spojeneckou..., stojící v pravidelné válce proti Rakousko-Uhersku a Německu*“.

„Vyjádření opatrných Britů působilo v Rakousku jako bomba,“ napsal Klimek v brožuře *Zrození státníka*. „Mnozí v něm spatřovali ortel nad habsburským mocnářstvím. Sám Beneš vzkazoval do Prahy, že Balfour podepsal deklaraci »s plným vědomím, že to znamená konec Rakousko-Uherska.«“

A Pichlík připomněl: „K tomuto vítězství podstatnou měrou přispěly boje legií na magistrále.“

„Národní výbor by měl toto britské uznání Československé národní rady v Paříži odsoudit!“ požadoval Hussarek od Staňka. Čeští politici odmítli. Vídeňské vládě nezbylo nic jiného, než aby proti tomuto aktu Londýna protestovala sama.

Plán na vojenský převrat

Smlouva mezi ČNR a britskou vládou je „největší vítězství, jakého kdy u Dohody odpůrci Rakouska dosáhli“ – psal Beneš Šámalovi ve zprávě, která do Prahy přišla okolo 18. září 1918. „Každé jednání s Rakouskem za těchto okolností by bylo od našich politiků šílenstvím.“ Ale nelze „rozdmýchat vzpouru a revoluci, dokud my odtud nedáme znamení“. Nejvhodnější by to bylo až během další velké ofenzivy Spojenců „patrně příštího jara“. Členy prozatímní vlády se stanou Masaryk, Štefánik a Beneš, doplnit by ji měli politici z Prahy.

Vedení *Maffie*, které se sešlo u poslance Švehly, souhlasilo. Konec veškerého vyjednávání s Vídní!

Mezitím pokračovaly přípravy k povstání. I s násilným převzetím moci museli čeští politici počítat. „Vyčkáváno ovšem, aby nemusil převrat býti spojen s krveprolitím,“ připomněl Rašín.

Vojenský odpor musí připravit zkušený vlastenecký důstojník. Šéfredaktor *Národních listů* a generální tajemník mladočechů František Sís získal začátkem srpna tip na setníka Jaroslava Rošického. Čtyřiatřicetiletý Rošický je původem Polák, ale narodil se v Čechách a po zranění učí na kadetní škole v Praze. Jeho přítel setník Antonín Kramář tvrdí, že i tohoto kádrového důstojníka vývoj na frontách a v mocnářství změnil.

Setník Kramář zavedl Rošického ke svému bratru Františkovi, úředníku magistrátu. Pánové si povídali o situaci, až došli k závěru, že by se Češi měli připravit na vojenský převrat. Když Rošický přikývl, nabídl mu František Kramář, že ho představí panu Sísovi – tam se poradí, jak Rakousko rozbourat.

Za několik dnů zatelefonoval magistrátní rada setníkovi do kadetky termín schůzky: „Zítří v sedm večer!“

Oba pánové přišli za Síssem do redakce *Národních listů* v Mariánské ulici (dnes Opletalova). Rošický se nejdřív důstojnickým slovem zaručil, že o tom, co se bude povídat, pomlčí. To byl paradox, protože důstojník se zavazoval k mlčenlivosti o chystané velezradě na mocnářství.

„Podle zpráv, které jsme dostali ze zahraničí, Dohoda počítá se svým vítězstvím na jaře příštího roku,“ říká čtyřicetiletý Sís setníkovi. „Je proto nejvyšší čas, abychom i tady doma zahájili přípravu. V Sokole už začali. Na starosti je má starosta pan doktor Scheiner.“

„Budete mít, pane setníku, odvahu jít s námi?“ zeptal se Sís přímo. „Bude třeba vytvořit nějakou tajnou vojenskou organizaci. A vy byste mohl převzít velení.“

Rošický automaticky vyskočil z křesla a postavil se do pozoru: „Ano, bude mi ctí sloužit v takové době vlasti!“

Nakonec slibuje: „Do tří dnů připravím podrobný plán vojenských opatření.“

Za několik dnů setník přišel a předložil plán o sedmi bodech: Nejdřív je třeba najít v posádkových městech Českého království spolehlivé důstojníky, kteří by v příhodném okamžiku převzali moc. Rovněž bychom měli získat důstojníky, kteří jsou doma na dovolené z fronty – aby ovlivňovali mužstvo a popřípadě pomáhali při sabotážích. V Praze jako centru převratu musíme vybudovat kvalitní základnu. Dál musíme podchytit zběhy, kteří se skrývají v lesích – říká se jim „zelené kádry“. Pohraniční posádky se připraví na přerušování dopravy s Rakouskem a Německem, aby se zabránilo přesunům vojska, které by mělo převrat zadusit. Železnice musí předejít případnému posilování německých a maďarských oddílů v Praze. Na Šumavě bychom měli postavit tajnou vysílačku, obsluhovanou sokolstvem, která by zajišťovala styk se Spojenci.

Sís návrh přehlédl a schválil.

Rošický postupně vyhledal několik spolehlivých důstojníků a pověřil je různými úkoly. Tato skupina se stále častěji scházela v kavárnách a bytech, někdy i v uniformách. Pánové si mysleli, že jako důstojníci hovořící německy jsou naprosto bezpeční.

Přesto se tyhle schůzky staly tak nápadné, že na ně donašeči dvakrát upozornili pražskou policii. Naštěstí tato hlášení dostávali policejní důstojníci, kteří pracovali pro *Maffii*. Avšak jedno udání doputovalo až k posádkovému veliteli Eduardu Zanantonimu do Josefských kasáren na Josefském náměstí (dnes náměstí Republiky). Pravda, generál pověstem o „jakémisi důstojnickém spiknutí“ příliš nevěřil. Přesto je nechal vyšetřit. Pověřil tím setníka Jindřicha Kostrbu od vojenské policie, který však patřil do Rošického tajného štábu.

Když Kostrba Zanantonimu ohlásil, že nic nezjistil, generál si oddechl. Teď, ke konci války, ještě vyšetřovat „důstojnické spiknutí“!

„O stavu v nepřátelském táboře jsme byli informováni znamenitě,“ potvrdil později Rašín. „Místní velitelství bylo znamenitě obsazeno a p. Zanantoni